

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему:

**«Микола Міхновський – основоположник українського
націоналізму»**

Студентки 4 курсу, групи СОІз-41
напряму підготовки (спеціальності)
014 «Середня освіта (Історія)»

Мищак Ірини Михайлівни

Керівник:

кандидат історичних наук, доцент

Мищук Андрій Іванович

Рецензент:

кандидат історичних наук, доцент

Кобута Степан Йосифович

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Формування світогляду та початок діяльності Миколи Міхновського.....	7
Розділ 2. Ідеологія українського націоналізму Миколи Міхновського.....	23
Розділ 3. Методика використання матеріалів бакалаврської роботах на уроках історії.....	35
Висновки.....	42
Список використаних джерел.....	45
Додатки.....	50

ВСТУП

Актуальність. Кожний народ хвалиться видатними історичними постатями, громадсько-політичними, культурно-просвітницькими та діячами науки та техніки. Не є винятком і український народ, який породив цілу плеяду видатних особистостей, до яких, безперечно, належить батько українського націоналізму – Микола Іванович Міхновський (1873-1924).

Микола Міхновський був одним із суперечливих та водночас найцікавіших постатей українського політичного руху. Його непересічна постать видатного політичного та громадського діяча, основоположника та ідеолога самостійницької течії українського суспільно-політичного руху на початку ХХ ст. автора брошури «Самостійна Україна» засновника перших політичних партій у Наддніпрянській Україні та громадських організацій та товариств, завжди викликала прямо протилежні думку так в його сучасників так і істориків.

Саме Микола Міхновський перший, хто заявляв, що ідея створення автономії України у складі Росії є неправильним судженням, адже Україна має право бути незалежною від будь-кого. Він заклав основу традиції сучасної української незалежності та намагався наблизити перспективу української державної незалежності. Він прагнув до справедливого соціально-економічного ладу на основі різних форм власності, всебічного розвитку культури і духовного життя, національного відродження. Активіст чітко поставив завдання побудови національної держави як гаранта збереження розвитку та поступу нації, а водночас і прав людини. Однак, спочатку його ідеї не сприймалися, окрім молоді, але кількість його прибічників збільшувалася. Так він розробив концепцію включення української інтелігенції до процесу національного відродження. У ньому він закликав українську інтелігенцію «покинути позиції Москви, перехопити ідею створення незалежної України та сприяти її поширенню в масах».

Аналіз політичних поглядів, ідеї самостійницького руху та основи українського націоналізму мають не тільки наукове, але і практичне значення. З

огляду на сучасні події в Україні, це визначає актуальність даного наукового дослідження.

Об'єктом магістерської роботи є постать Миколи Міхновського як основоположника українського націоналізму.

Предметом магістерської роботи виступають особливості формування світогляду, початки діяльності Миколи Міхновського, його громадська та політична робота, ідеї українського націоналізму, а також методика використання матеріалів роботи у навчально-виховному процесі у школі.

Метою роботи є комплексне дослідження постаті Миколи Міхновського, початки його діяльності, аналіз ідеології націоналізму, висвітлення специфіки використання матеріалів роботи у науково-виховному процесі. Виходячи з поставленої мети, авторами **роботи визначено наступні завдання:**

1. висвітлити формування світогляду та початок діяльності Миколи Міхновського;
2. дослідити ідеологію українського націоналізму Миколи Міхновського;
3. охарактеризувати методику використання матеріалів бакалаврської роботах на уроках історії.

Хронологічні межі бакалаврської роботи охоплюють період 1873–1924 рр. Нижня межа дослідження – 31 березня 1873 р., що зумовлено народженням Миколи Міхновського. Верхня межа – 3 травня 1924 р. дата смерті діяча.

Територіальна межі дослідження становлять межі українських земель у другій половині XIX – початку XX ст., що входили до складу Австрійської та Російської імперій а також визначені офіційними документами Центральної Ради, Гетьманату та Директорії УНР період Української Революції 1917-1921 рр.

Аналіз джерел та історіографії. Вивчення будь-якої наукової теми неможливе без залучення значної кількості джерелознавчого та історіографічного матеріалу.

Джерельна групу бакалаврської роботи можна умовно поділити на три групи: спогади, опубліковані документи та матеріали а також праці авторства Миколи Міхновського. До першої групи залучено спогади учасників тогочасних подій, зокрема Д. Антонович [1], Д. Дорошенко [2] та П. Скоропадський [3]. У своїх спогадах вони показали своє бачення подій початку ХХ ст. а також фрагментарно згадано про М. Міхновського. Друга група представлена опублікованими документами та матеріали із суспільно-політичної думки України а також українського національно-визвольного руху на початку ХХ ст [4; 5; 6]. Третя група джерел представлена працями М. Міхновського. Зокрема, суспільно-політичними працями, націоналістичними та іншими [7; 8; 9; 10].

Важливим є використання історіографічного матеріалу, у якому змістовно і ґрунтовно досліджено постать Миколи Міхновського, його біографічні відомості, формування особистості та громадсько-політичну діяльність.

Вітчизняні дослідники, при дослідженні діяльності Миколи Міхновського особливу увагу приділяють його націоналістичним ідеям. Зокрема, у наукових монографіях та статтях О. Багат [12], І. Дорот [17], А. Ілленко [18], М. Кармазіна [19], К. Назарова [29], проаналізували націоналістичні ідеї та бачення Миколи Міхновського, щодо національної ідеї українців.

Особливу увагу дослідники звертають на військово-політичну діяльність Миколи Міхновського, зокрема, В. Верстюк [13; 14], С. Виздрік [15], Г. Кривоший [20], І. Курас [21; 22], П. Мірчук [23; 24], С. Наумов [30], Ф. Турченко [36; 37; 38; 40; 41; 42] та С. Щур [43] висвітлили діяльність діяча у в період Української революції, участь у формуванні національної армії та участь у політичному житті на початку ХХ ст.

Життєпису та формуванню особистості Миколи Міхновського вітчизняні дослідники В. Андрієвський [11], О. Гаврильченко [16], І. Курас [21; 22], Ф. Турченко [39] відзначають фактори що мали вплив на формування особистості діяча, його життєвий досвід та інше.

Методологічну основу дослідження становлять принципи об'єктивності, історизму, послідовності, цілісності та наступності. У дослідженні використовувався міждисциплінарний підхід. Його суть полягає у використанні категоріального апарату історії філософії та культури, історії та теорії педагогіки, історії громадської думки, культурології тощо.

Для розв'язання поставлених завдань використано такі методи дослідження: теоретичний та історико-логічний аналіз, синтез, систематизація і класифікація друкованих джерел з досліджуваної проблеми – для визначення структури і сутності проблеми, окреслення внеску вченого у розвиток освіти і науки; персоналістично-біографічний – для аналізу життєвого і творчого шляху Миколи Міхновського, з'ясування ролі окремих громадських, культурно-освітніх діячів у формуванні його світогляду; феноменологічний – для розгляду постаті діяча не заангажовано, без будь-яких ідеалізацій, догматизму, упередженості; хронологічно-системний – для здійснення періодизації педагогічно-просвітницької та наукової діяльності вченого в динаміці, змінах і часовій послідовності; проблемно-генетичний – для здійснення ретроспективного вивчення спадщини Миколи Міхновського з метою реконструкції його поглядів та ідей; аксіологічний – для оцінки змісту політичної діяльності діяча та його доробку.

Наукова новизна полягає в узагальненні матеріалів, що постаті Миколи Міхновського як основоположника українського націоналізму.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що представлений у дослідженні матеріал, його основні положення та висновки можуть бути використані в науково-дослідній та навчально-педагогічній сферах для здійснення підготовки узагальнених праць про постать Миколи Міхновського, посібників та підручників.

Структура роботи зумовлена постановкою мети та завданнями дослідження. Робота побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (48 позицій) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 59 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ТА ПОЧАТОК ДІЯЛЬНОСТІ МИКОЛИ МІХНОВСЬКОГО

Формування особистості Миколи Міхновського є важливою складовою щодо розуміння особливостей дослідження періодів його життя, зокрема у дитячому та юнацькому віці, де найважливішим є сформувані характер, світобачення та ідеї.

Микола Міхновський (див. додаток А) народився 19 березня 1873 р. у с. Турівка, Полтавської губернії, у сім'ї православного священника Івана Міхновського. Батько – Іван, належав до поширеної і шанованої в селах категорії священників, які перебували на хорошому рахунку серед парафіян та керівництва церкви. Він спілкувався виключно українською мовою, дотримувався традицій, цікався історією та звичаями, збирав фольклорний матеріал та відомо, що публікував його у «Полтавских губернских ведомостях». Микола був третьою дитиною у сім'ї – Володимир, Гаврило та Микола, а також дочка [39, с. 25].

Виховання молодого Миколи Міхновського відбувалося у тісному притримуванні місцевих традицій та звичаїв. Будучи у літньому віці, його батько на пам'ять знав та розповідав цікаві та яскраві сторінки минулого. Окрім цього, велике значення мало спільне знайомство батька із відомим істориком та етнографом Миколою Маркевичем, який проживав неподалік від маєтку Міхновських. Відносини між сім'ями були теплими, оскільки Микола Миколайович та його дружина Марія Дмитрівна хрестили Миколу Міхновського [39, с. 145].

Крім того, були й інші фактори, що вплинули на формування світогляду Миколи Міхновського. Миколай чув про свій народ та його минуле не лише з народних казок та пісень. На той час було дуже популярне домашнє читання, і довгими зимовими вечорами батьки та діти із захопленням слухали витвори мистецтва, зокрема про українське минуле. Такі сімейні читання служили як задоволення інтересів дорослих, але й підготовки дітей до школи, розширення їх світогляду у молодшому шкільному віці. Як правило, російською та

українською мовами виходили книги Миколи Гоголя, Олекси Стороженка, Данила Мордовца та інших популярних письменників. Після Валуєвського указу 1863 р. та Емського циркуляру 1876 р. українське друковане слово було заборонено. Але той, хто брався за купувати книги Івана Котляревського, Григорія Квітки-Основ'яненка, Івана Нечуя-Левицького і навіть Тараса Шевченка, міг це зробити. Безперечно, у родині Міхновських були книги Тараса Шевченка та його Кобзаря. Микола Міхновський дуже рано відчув магнетичний вплив творчості Тараса Григорійовича і все життя перебував у його полоні [23, с. 66].

Початку освіти Микола Міхновський, очевидно здобував у домашніх умовах, оскільки про це немає жодних відомостей. У віці дев'яти років він розпочав навчання у Прилуцькій чоловічій гімназії. Гімназії того часу були загальноосвітніми закладами, в яких право на навчання мали представники всіх верств – дворянства, духовенства, купецтва, міщанства і селянства. Такою стала Прилуцька чоловіча гімназія, куди він поступив після закінчення підготовчих курсів влітку 1883 р. [39, с. 34-35].

Період навчання у гімназії припав на роки царювання Олександра III та досягнення апогею русифікаторської політики царизму на чолі із відомим реакціонером, обер-прокурором Синоду Побєдоносцем, коли після заборони 1876 р. була здійснена спроба знищити українське друковане слово та знищити українську національну культуру. Виховувався великоросійський патріотизм, девізом якого було самодержавство, православ'я, народність. Значний вплив на перебування Миколи в гімназії мав старший брат Миколи Гаврило, який у 1876 році закінчив Прилуцьку середню школу, а згодом став свідомим українським патріотом. Спілкування з братом полегшило йому адаптацію до шкільного середовища і водночас допомогло врятуватися, а не розчинитися в конформістському середовищі [11, с. 589].

За визначенням історика Ф. Турченка роки навчання бігли швидко [39, с. 37]. Навчання для нього давалося легко, однак він не був відмінником. В атестаті зрілості, який видавався після закінчення навчання вказані наступні

оцінки: Закон Божий – відмінно, історія – добре, російська, латина, грецька, французька мови – добре, математика – задовільно [39, с. 37].

На думку вітчизняних дослідників, гімназійні часи вони пов'язують із початком культурно-політичної діяльності Миколи Міхновського. Дослідник суспільно-політичної біографії Віктор Андрієвський, стверджував, що Міхновський у Прилуцькій гімназії створив українську громаду, а на зразок такої виникла в Лубенській гімназії [11, с. 589; 39, с. 37-38].

Закінчення гімназії та отримання атестату зрілості відкрили для Миколи Міхновського шлях у доросле життя. Принципи, закладені у дитинстві, стали міцним фундаментом формування його світогляду.

Після здобуття середньої освіти у Прилуках, Микола Міхновський став студентом юридичного факультету Київського університету Св. Володимира. Навчання в університеті, було не легким, повний курс навчання тривав 8 місяців, та вимагало повної самовіддачі. Треба було відвідувати заняття, працювати в бібліотеці, вивчати наукові монографії, готуватися та складати іспити [39, с. 42]. Фундаментальна освіта, яку Міхновський здобув під час навчання на юридичному факультеті, вплинув на формування його світогляду. У його пізніх роботах є манери професійного юриста, зокрема фахівця з публічного права, який окрім цього був обізнаний із історією України та всесвітньою історією.

Микола Міхновський будучи людиною енергійною та діяльною не міг зосередитися на академічних заняттях і не залишився осторонь громадсько-політичного життя Києва. Тут він став членом Молодої громади та зразу включився в культурницьку роботу. Окрім цього відкривався шлях у роботі соціалістичних гуртків, вплив яких посилювався.

Прагнучи активної політичної діяльності Микола Міхновський спільно із радикально налаштованими членами Молодих громад вивчають ідеї західноєвропейської соціал-демократії. Проте гасла пролетарського інтернаціоналізму, сповідувані соціалістами, не знайшли у душі Миколи Міхновського зізнання. Він був ближчим до національних та державних ідеалів

українського народу, освячених його героїчною боротьбою, збереженими у традиціях та пам'яті нації [11, с. 589].

У Миколи Міхновського було багато однодумців у Києві та інших містах України, які на початку 90-х років XIX ст. почав організовуватися. Літом 1891 р. у Харкові утворилася молодіжна організація «Братство Тарасівців» (див. додаток Б). Вітчизняні дослідники вважають Братство другою українською політичною організацією після Кирило-Методіївського Братства, бо Тарасівці стояли на твердій українській національній основі та різко виступали проти старого аполітичного українофільства і приймали європейську культуру за свою, як не цуралися й європейських форм політичної організації. Гаслом братчиків був наказ Т. Шевченка: *«І чужому научайтесь, свого не цурайтесь ...»* [11, с. 590].

Тарасівці, як і їхні колеги-українофіли, займалися поширенням україномовної літератури, популяризацією знань про українську культуру та історію, але ця діяльність вважалася чисто інструментальною. Братство не дорожило просвітництвом мас як видом меценатської діяльності і бачило в ньому виключно засіб виховання молодих членів братства, перед якими вже стояло завдання досягти національного визволення України [30, с. 57]. Тобто просвітницька діяльність Братства Тарасова була не що інше, як інструментом для поповнення їх лав новими активістами та мобілізації частини суспільства для перетворення їх на власну соціальну базу. На нашу думку, це громадське утворення можна вважати протонаціоналістським, яке на філогенетичному рівні суттєво вплинуло на подальший генезис націоналістичних ідей. Вже в програмній роботі тарасів *«Profession de foi young Ukrainians»* від 1893 року ідея «української нації» розглядається як потужна об'єднувальна ідея, що протистоїть самодержавній ідеології. Також була зроблена спроба підтримати історичність українського національного руху [6]. Попри це формування націоналістичної доктрини так і не відбулося. Цю обставину можна пояснити низкою причин: по-перше, брати не розмежували власний рух із російською інтелігенцією, частиною якої вважали; по-друге, у їхньому дискурсі не було

поняття «національна держава», а поняття «національна автономія» розвивалося поверхнево, обмежуючись культурною сферою. «Тарасівці» запропонували замінити централізоване російське самодержавство федеративним устроєм із безліччю національних автономій. Переважна більшість членів братства стояла на федералістських засадах, але серед них є й перші самостійні рухи, що виявилися в поглядах М. Міхновського і В. Шемета [30, с. 250].

Вітчизняні дослідники, зокрема Ю. Ткаченко виділяє особливу роль Миколи Міхновського у роботі київської філії тарасівців та пише, що брав «активну участь у формуванні київського осередку братства» [35, с. 128].

Через некоспірацію Тарасівців деяких його членів було заарештовано (1893 р.) царською жандармерією. Однак значна більшість братчиків залишилися вірними своїй присязі. Серед таких людей були – Микола Міхновський та Володимир Шемет.

Слід зазначити, що саме у Тарасівському братстві відбулося формування та остаточна кристалізація світогляду Миколи Міхновського та його суспільно-політичних ідеалів. Саме у студентські роки він сформувався як ідеолог націоналістичного руху та політик. Робота із братчиками була для нього доброю політичною школою. Він оволодів методами конспіративної роботи, мистецтву переконувати людей та ораторським здібностям.

У 1895 р. Микола Міхновський закінчив юридичний факультет Київського університету Св. Володимира і до березня 1899 р. жив у Києві [39, с. 62]. Під час перебування в Києві він недовго служив військовим юристом у царській армії і був демобілізований лейтенантом запасу. На цей час він був повністю виключений із громадського та політичного життя. Однак, за період військової служби він набув специфічного досвіду спілкування у військовому середовищі, що його пригодяться у майбутньому [39, с. 62].

У 1899 р. Микола Міхновський перебирається до Харкова де проживав до 1914 р. Однак цей час слід умовно розділити на кілька періодів. Чітко окресленим є перший етап – 1899-1905 рр. інші є розмитими та важко

визначити у хронології. Після нелегкого облаштування у столиці Слобожанщини йому вдалося знайти роботу: спочатку помічник присяжного повіреного, згодом став адвокатом та відкрив власну юридичну контору. Адвокатська практика забезпечила йому гідне життя. У його професійних здібностях ні клієнти, ні колеги не мали сумнівів. Свідченням цього є його участь у роботі Харківського юридичного товариства при Харківському університеті, що означало його визнання у науковому середовищі [39, с. 97].

У Харкові Микола Міхновський вже заснував організовану Українську Громаду, яку заснували у 1897 році студенти Дмитро Антонович (колишній учасник Київської студентської громади, прихильник течії Міхновського; переїхав з Києва до Харківського університету), Євламій Тищенко, Юрій Коллард, Олександр Коваленко та Іван Кухта [11, с. 591].

У той час, в українському молодіжному середовищі Харкова назрівала необхідність створення української політичної партії. 29 січня 1900 р. датується виникнення Револьюційно Української Партії (РУП). Однак деякі вчені визначають створення РУП 5 лютим [39, с. 102]. Серед основоположників партії були Д. Антонович, Л. Мацієвич, Б. Камінський та М. Русов. Через кілька днів Д. Антонович звернувся до М. Міхновського, щодо написання програми партії. Однак, за спогадами Д. Антоновича, М. Міхновський скептично поставився до заснування РУП й програмову брошуру взявся писати неохоче, волів, щоб її видав хтось інший [1, с. 73]. Однак, виходячи із суті тексту, не скажеш, що він писав це неохоче. Вважається, що першим публічним виступом ще неопублікованої «Самостійної України» відбулося на святкуванні ювілею Тараса Шевченка у Полтаві – 19 лютого 1900 р. та у Харкові – 26 лютого 1900 р. [39, с. 105].

Брошура «Самостійна Україна» була опублікована у Львові тиражем 1 тис. одиниць. Головним гаслом брошури було: Одна, єдина, неподільна, вільна Україна від гір Карпатських аж по Кавказькі. Малоросійська інтелігенція, яка вихована на російській культурі, вороже сприйняла цей маніфест, окрім цього

невдоволення почалося і у самій партії, зокрема, його звинуватили у «шовінізмі, надмірному радикалізмі [9, с. 8].

Попри значну критику наприкінці 1900 р. Микола Міхновський РУП написав «Одвертий лист до міністра Сипягіна» від імені (див. додаток В), оскільки офіційна влада заборонила зробити напис українською мовою на пам'ятнику І. Котляревському у Полтаві. Лист закінчується наступними словами: Український народ має скинути владу іноземців, бо вони відволікають душу нації. Він повинен завоювати свою свободу, начебто всю Росію вразить! Він має вибратися з національного та політичного рабства, навіть якщо проллються річки крові! І пролита кров народним прокляттям ляже на вашу голову, пане міністр, і на голови всіх гнобителів нашого народу [9, с. 8].

У період 1902-1904 рр. відбулася еволюція РУП до соціалістичних та автономістських тенденцій. Дана еволюція спричинила розпад партії, оскільки перші засновники та ідейні натхненники партії масово із неї виходили, це стосується і Миколи Міхновського. На початку 1904 р. він заснував Українську народну партію (УНП). До УНП увійшли національно-радикальні члени Революційної української партії і молоді представники українських громад. До провідних членів партії належали М. Шемет, С. Шемет, О. Макаренко, С. Макаренко, В. Шевченко, Г. Шевченко, О. Степаненко та ін. Страйки та збройні заворушення розглядалися сторонами як основний засіб досягнення мети здобуття Україною незалежності. Після перемоги мала бути створена незалежна демократична республіка. Партія проголосила гасло «Україна для українців». Вона відстоювала повагу до української мови та національних традицій, застерігала українських робітників від співпраці та єдності з російськими та польськими пролетарями. УНП зазначила, що українцям байдуже, яка політична система буде в Росії, і заперечує необхідність участі українців у боротьбі з самодержавним режимом за свободу Росії [20].

Микола Міхновський став автором 10-ти заповідей для українців:

1. Одна, єдина, неподільна, самостійна, вільна, демократична Україна – Республіка робочих людей.

2. Усі люди – твої брати, але москалі, ляхи й мадяри – це вороги нашого народу, поки вони панують над нами і визискують нас.

3. Україна для українців.

4. Усюди й завжди вживай української мови. Хай ні дружина твоя, ні діти твої не поганяють твоєї господи мовою чужинців-гнобителів.

5. Шануй діячів рідного краю, ненавидь його ворогів, зневажай перевертнів-відступників і добре буде цілому твоєму народові і тобі.

6. Не вбивай Україну своєю байдужістю до всенародних інтересів.

7. Не зробися ренегатом-відступником.

8. Не обкрадай власного народу, працюючи на ворогів України.

9. Допомагай своєму землякові поперед усіх. Держись купи.

10. Не бери собі дружини з чужинців, бо твої діти будуть тобі ворогами; не приятелюй з ворогами нашого народу, бо ти даєш їм силу і відвагу; не накладай укупі з гнобителями нашими, бо зрадником будеш [8, с. 9; 11, с. 600].

У складі Української Народної Партії у 1903 р. була утворена мілітаризована організація Оборона України. Головна її мета, у вирішальний момент очолити всеукраїнське національне повстання [39, с. 122]. У рамках підготовки до нього бойовики планували провести серію демонстрацій проти про «символів панування» російського самодержавства в Україні. Це російські пам'ятники. Відмовилися від терактів проти українофобів та різних рангів державних діячів, які практикувала Бойова організація есерів. Основна причина вибору, швидше, «мирного тероризму» в тому, що організація боялася спровокувати реванш проти українців з боку уряду. Пам'ятники видатним росіянам в Україні стали об'єктами терактів. Оборона України вперше заявила про себе в ніч на 1 листопада 1904 р. Бойовики підірвали в Харкові пам'ятник Олександрю Пушкіну, встановлений перед цим. Це був рік святкування 250-річчя «возз'єднання» України з Росією, і в рамках святкування з цієї нагоди встановили пам'ятник.

Окрім цього, Оборона України протягом 1904 р. намагалася підготувати ще кілька подібних акцій. Так, планується підірвати царські пам'ятники в Києві та Одесі. Однак цим планам не судилося втілити в життя. Особи, відповідальні за підготовку вибухів, покінчили життя самогубством, коли все було готово до вибухів. [43].

Окрім великої громадсько-політичної та організаційної діяльності, перші роки існування УНП були періодом найбільш плідної теоретичної роботи Миколи Міхновського. То була відчайдушна спроба повести національно-визвольний рух українського народу на шлях незалежності України. У 1902-1904 роках були написані брошури, звернення та статті: Робоче Перше травня, Робочі питання у програмі УНП, Справи української інтелігенції у програмі УНП, Накази УНП та ін [39, с. 127].

Ці ідеї Микола Міхновський популяризував у журналах, які він з невпинною енергією заснував, незважаючи на різноманітні адміністративні заборони: Самостійна Україна (1905), Хлібороб (1905), Запоріжжя (1906), Слобожанщина. (1906), Сніп. (1912–1913). Микола Міхновський намагався використати всі наявні можливості для пропагандистської роботи. Його зусиллями в 1909 р. було створено Третє товариство взаємного кредиту в Харкові. Поліція назвала організацію законним прикриттям групи українців, які обговорюють політичні питання. З 1912 по 1913 рр. активно працював у Харківській роті Квітки-Основ'яненка. Міліція справедливо запідозрила Міхновського та інших учасників УНП у використанні Товариства для пропаганди незалежних думок. [28].

Події Першої світової війни застали Миколу Міхновського в Німеччині, де він перебував у закордонній поїздці. Намагаючись повернутись до Російської імперії він здійснив поїздку через Швецію, Фінляндію та добрався до Петербурга, дана поїздка тривала два тижні. Згодом переїхав до Харкова де перебував до грудня 1914 р. Ймовірно, у грудні 1914 р. його мобілізували до війська і служив на Північному фронті, а згодом, як військовий юрист переведений до Києва, де знаходився центр українського політичного життя

[39, с. 201]. Таким чином, у нових умовах у нього виникла ідея закласти підвалини майбутнього українського війська. Він вважав, що кожен український воїн, який є українцем, повинен вважати себе воїном майбутньої української армії. Знаючи масштаби та вплив Січового Українського Стрілецького Легіону (УСС) по той бік фронту, Міхновський намагався ініціювати створення українських частин у царській армії, але на той час план не знайшов належної підтримки [28].

Лютневу революцію 1917 р. Микола Міхновський зустрів у Києві. Діаспорний дослідник П. Мірчук стверджував, що М. Міхновський організаційний центр самостійницьких сили – Центральна робота України, як органу Тимчасового уряду незалежної України, який буде проявляти ініціативу та займатися формуванням українського парламенту та парламенту відповідального уряду незалежної Української держави [25, с. 55]. Загалом питання створення Центральної Ради, її дати та організаторів є доволі дискусійною. Але перед Міхновський одразу постала дилема: або він побудує власну Раду з односторонніми, якнайшвидше проголосить Українську державу та звинувачується в розколі «українського табору», або приєднається до легітимного Українського Центру. Рада – сподівається схилити дисидентів до незалежності [13]. У результаті було обрано другий варіант: наприкінці березня 1917 року «незалежники» Міхновського увійшли до складу УЦР. Це не вирішило жодної проблеми: серйозні суперечності виникли вже на момент написання першого спільного звернення. Бачачи, що на обговорення йде дорогоцінний час, Микола Міхновський цілком присвятив себе створенню української армії [28; 37, с. 143].

З ініціативи Миколи Міхновського в Києві в березні 1917 р. відбулися три військових віча. Так, 11 березня в Києві відбулася велика Українська військова рада, яка реорганізувала його у Тимчасове військово бюро та затвердила генеральний план створення з добровольців «Добровольчого полку імені Богдана Хмельницького», незалежно від наявної регулярної армії [5, с. 50-51; 14, с. 6]. 16 березня відзначали як День Революції, коли відбулися масові

демонстрації, на які українські організації, у тому числі до 2 тис. бійців, йшли спеціальною колоною під жовто-блакитними прапорами. На Думській площі протестувальники демонтували пам'ятник колишньому прем'єр-міністру Росії Петру Столипіну. Тоді ж утворилися дві громадські організації: Український військовий організаційний комітет та Український військовий клуб. Павло Полуботко [14, с. 6]. М. Міхновський, вірний помічник якого був капітан Гана, охоче взяв на себе організацію клубу, сам доопрацював статут і за тиждень заснував Клуб. Цей клуб згодом став центром організації не лише українського війська, а й українського політичного життя загалом. Ці факти вже свідчать про організаторські здібності М. Міхновського, а також його ментальність [11, с. 604].

Український військовий оргкомітет негайно розпочав створення Українського добровольчого полку. Попри опір російської «демократії» і без дозволу російської військової влади незабаром був організований Богдановський полк. У всіх делегаціях і переговорах той самий Міхновський був неодмінним учасником. На згаданій раді 22 березня (НС) до полку вступили перші добровольці, а тоді ж М. Міхновський видав перший наказ українському війську після ліквідації Запорозької Січі. До полку записалося 3.4 тис. чол. Його затвердив Перший військовий з'їзд у Києві, і черниці Фролівського монастиря вишили для нього чудовий багрянний прапор із портретом гетьмана Богдана Хмельницького. Полк склав присягу перед цим прапором.

Український військовий рух вступав у нову фазу. Почавши з ініціативи кількох незалежних націоналістів на чолі з Миколою Міхновським, вона деякий час розвивалася під суто національними гаслами. Але українські соціалісти швидко спотворили оригінальну ідею Міхновського. В. Винниченко був речником соціалістичної «демократії». Він вважав формування української армії непотрібним і небезпечним [11, с. 604-605].

Для керування організацією українського війська і військовими справами Перший Військовий З'їзд у Києві обрав Український Генеральний

Військовий Комітет, до складу якого увійшли: 1) Володимир Винниченко, 2) Симон Петлюра, 3) д-р Іван Луценко, 4) полк. Віктор Павленко, 5) полк. Ол. Пилькевич, 6) прапорщик Михайло Полозів, 7) матрос Ст. Письменний, 8) ген. Михайло Іванів, 9) військовий урядовець І. Горемика-Купчинський, 10) поручник Арсен Чернявський, 11) солдат Дмитро Ровинський, 12) прапорщик Аполон Певний, 13) підполк. Юрій Капкан, 14) поручник Микола Міхновський, 15) прапорщик Федір Селецький, 16) солдат Степан Граждан, 17) підполковник Віктор Поплавко і 18) прапорщик Василь Потішко [11, с. 605-606; 13].

Але незалежники не здалися. У червні 1917 року була сформована військова частина, яка проголосила себе Другим Українським козацьким полком імені гетьмана Павла Полуботка. Ні російська влада, ні Українська Центральна Рада не визнали полк. Останній побоювався появи в Києві самостійної армії. Володимир Винниченко відвідав полк і закликав солдатів повернутися до своїх військ і піти на фронт. УГВК наказав квартирмейстерству припинити постачання продуктів харчування, обмундирування та зброї..

Результат виявився прямо протилежним: полуботківці вдалися до спроби воєнного заколоту з метою проголошення незалежної України. Існував план повстання, очевидно, складений самим Міхновським, ризикований і певною мірою авантюрний. У ніч з 3 на 4 липня полк покинув казарми, захопивши Арсенал і частину центру Києва. Але промову не підтримала Центральна Рада України, яка все ще сподівається політичним шляхом добитися української автономії. 6 липня повстанці склали зброю, деякі були заарештовані. Військова прокуратура відкрила розслідування, яке тривало до жовтня [15, с. 151-162].

Пряких доказів участі Миколи Міхновського у повстанні не було. Його затримали, хоча розслідування щодо нього не проводилося. Центральна Рада України мала усунути небезпечного конкурента «авантюриста» з Києва. На прохання Володимира Винниченка та Симона Петлюри військова влада під захистом жандармерії направила його служити на Румунський фронт. Так само на фронті чи у військових тюрмах було багато інших самостійників [28.].

На Румунському фронті Микола Міхновський перебував до глибокої осені 1917 р. в м. Болград в Бессарабії. На фронті М. Міхновський багато сил віддавав культурно-освітній діяльності. В Україну він повернувся в кінці осені, оскільки фронт розпадався, тому солдати і офіцери мали змогу в будь який спосіб вирушити в тил. Саме в той час на Полтавщині створювалася нова політична організація – Українська демократична-хліборобська партія (УДХП). Серед її засновників були давні побратими діяча – брати Володимир і Сергій Шемети а також відомий історик та громадський діяч В'ячеслав Липинський. Партія заявляла про необхідність аграрної реформи, ліквідації поміщицьких латифундій, а також найголовніше повна власновільність і суверенність українського народу [39, с. 249]. Дана програма була близькою для М. Міхновського, саме тому він приєднався до даної політсили. Проведена підготовка до Всеросійських Установчих Зборів не мала результатів, оскільки не мали достатньої підтримки та до Установчих Зборів він не потрапив.

Політична діяльність М. Міхновського була перервана у лютому 1918 р. із приходом більшовиків на Полтавщину. Однак, як відомий адвокат, який захищав селян у судах до революції, зумів уникнути репресій, хоча перебував під наглядом більшовицької влади [39, с. 250-251].

Нова сторінка у політичній діяльності Миколи Міхновського почалася після переїзду до Києва, який вже був окупований німецькими військами, згідно Берестейської мирної угоди. Серед військової та політичної еліти наростало несприйняття Центральної Ради. Відомо, що 29 квітня 1918 р. відбувся гетьманський переворот, згідно якого до влади прийшов генерал Павло Скоропадський. Напередодні, 28 квітня, у Києві відбувся з'їзд партії Українських демократів-хліборобів (див. додаток Г). Відомо, що на ньому майбутній переворот не обговорювали, однак на наступний день в київському цирку, де відбувалися вибори, були на зїзді й члени партії УДХП, які своїми голосами підтримали гетьмана [11, с. 609]. Гетьман П. Скоропадський у спогадах стверджував, що УДХП відіграла завдяки своїй згуртованості, велику роль у справі ліквідації Центральної Ради. Вона перша завдала їй серйозного

удару [3, с. 129]. Самому П. Скоропадський не було зрозуміти, чому в Міхновського таке майже одностайне негативне ставлення. Сам він нічого поганого в Міхновському не бачив, окрім його вкрай шовіністичної української спрямованості [3, с. 128]. Проте Гетьман серйозно розглядав Міхновського як кандидата на посаду прем'єр-міністра України. Його захоплювали антисоціалістичні погляди та визнання приватної власності на землю. Однак його переконали не призначати Миколу Міхновського на посаду, а призначити його радником [9, с. 21], однак він відмовився від цієї посади, за словами Д. Дорошенка через особисту амбіцію, яка не дозволяла йому брати посаду, нижчу міністерської [2, с. 253].

Разом з партією Микола Міхновський відмовився від співпраці з гетьманським режимом і пішов в опозицію, не залишаючи надії на еволюцію гетьманського режиму, намагаючись усіма законними засобами пришвидшити її. До легальної позиції стали і деякі інші національні партії та організації, зокрема самостійники-соціалісти, соціалісти-федералісти, Українська трудова партія. Вони створили Українське національно-державне об'єднання (УНДО), метою якого була активна участь у державотворенні. У середині травня 1918 р. Союз відповів співпрацею Міхновського і надіслав гетьману меморандум із звинуваченням у антинаціональній політиці юнкерів і октябристів, які склали кабінет Скоропадського [39, с. 259-260].

Принципова розбіжність у поглядах на природу Української держави заважала конструктивному діалогу між гетьманом та УНДС. З іншого боку, невдача спроб змінити курс гетьманського уряду визначила долю УНДС. Організація розпалася і була замінена Національною спілкою України, яка контролювалася українськими есерами та соціал-демократами. Селяни-демократи та з ним Микола Міхновський не брали участь у роботі цього об'єднання, хоча іноді й виступали посередниками між ним та гетьманською владою. [39, с. 260-261].

Невдоволення соціалістами Миколи Міхновського, як і УДХП в цілому, не підтримували ідею антигетьманського повстання як єдиного способу захисту

суверенітету України. Поки народне повстання неминуче, а представники Єдності виступають з ініціативою сформувати національно-демократичний уряд шляхом примирення партій для збереження гетьманізму. [39, с. 264]. Коли почалася і розгорнулася боротьба між республіканською армією Симона Петлюра та залишками гетьманських формувань, він був одним із тих, хто виступав за примирення сторін та створення українського коаліційного кабінету за збереження гетьмана. З такою пропозицією, написаною Міхновським, українська делегація на чолі із Сергієм Шеметом вирушила до Одеси командувати експедиційними силами Антанти. Очікувалося, що союзники допоможуть примирити сторони. Водночас Міхновський із тією ж метою вирушив до Харкова, де дислокувалося одне з найкращих з'єднань республіканських частин – Запорізький корпус. Проте обидві місії провалилися [28].

Наприкінці 1918 — на початку 1919 рр. у колах демократичних хліборобів і серед вищої старшини армії УНР почалися дискусії щодо вимушеної зміни курсу директора. У цих консультаціях брав участь і Микола Міхновський [39, с. 265]. Демократичні фермери розробили відчайдушний план відсторонення директора від влади. Він полягав у встановленні в Україні військової диктатури за допомогою двох найбоездатніших частин української армії – Запорізького корпусу полковника Петра Болбочана та Українського січового корпусу полковника Євгена Коновальця. Сповнений рішучості й надії Микола Міхновський навіть не підозрював, що місія Болбочана стане її останньою політичною акцією. У Кременчуці він знайшов тіло запорожця. Наступного дня за наказом Петлюри заарештували Петра Болбочана. [28].

У цей момент Микола Міхновський підхопив тиф і був госпіталізований. Міхновського заарештували, коли більшовики увійшли до Києва, але незабаром був звільнений на вимогу місцевої інтелігенції. Навіть деякі більшовики пам'ятали його виступи на суді на захист селян.

Останні роки життя Миколи Міхновського (кінець 1919 – початок 1924 р.) у його біографії не описано детально. Зокрема, після хвороби у нього було

підірване здоров'я, він випав із політичного життя країни. Деякий час проживав на Полтавщині, звідти у лютому 1919 р. прибув на Кубань, де поселився у станиці Полтавській. Там він вчителював і працював у Педагогічному Технікумі, допоки у 1924 р. не повернувся до Києва [11, с. 611], і оселився зі своїм братом Володимиром Шеметом у його домі на вулиці Жилянській [11, с. 612].

Після повернення до Києва, історичної столиці України-Русі, Микола Міхновський становив велику потенційну загрозу для окупаційної радянської влади. Тому НКВС заарештував Миколу Міхновського лише після його повернення до Києва. Важко сказати, як велося розслідування, чи була взагалі відкрита «справа Міхновського». Зрозуміло лише, що після кількох днів допитів його відпустили. Після одного з допитів 4 травня 1924 року його знайшли повішеним на яблуні в саду біля будинку Шерета В. [16, с. 279; 28].

Таким чином, формування особистості Миколи Міхновського відбувалося під впливом батька, який дотримувався українських традицій та спілкувався рідною мовою. Освіту він здобув у Прилуцькій гімназії та Київському університеті на юридичному факультеті. З молодих років займався підпільною громадською та політичною діяльністю. Був учасником таємних товариств. М. Міхновський був організатором політичних партій – РУП, УНП, УХДП та інше. У подіях Української Революції виступав за самостійну та незалежну Україну, що не сприймали соціалісти. Виступав за українізацію армії.

РОЗДІЛ 2. ІДЕОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ МИКОЛИ МІХНОВСЬКОГО

В українській суспільно-політичній та державницькій історії, ХХ ст. можна назвати століттям українського націоналізму. Адже саме під знаком ідеології українського націоналізму майже протягом всього цього століття точилась запекла боротьба української нації за своє державне самоутвердження. Формування українського націоналізму стало альтернативою українофільству і соціалізму, яке здобувало визнання як серед галицької громадськості так і радикально налаштованих студентів Наддніпрянщини. До одних із ідеологів українського націоналізму був Микола Міхновський.

Поява націоналізму як політичної ідеології зберігала свій потенціал протягом усієї другої половини ХІХ ст., на думку К. Назарової, але з різних причин український національний рух протягом тривалого часу не набував необхідної зрілості [29, с. 255]. Національне питання залишалося поза межами проблеми державного самовизначення українського народу майже до 1891 року, коли група патріотично налаштованої прогресивної молоді створила Тарасове братство, метою якого було визволення від гніту російського царизму. Ключова відмінність громадян від новоствореної організації полягала не стільки в постановці цілей і завдань, скільки в засобах їх досягнення. Тарасівці, як і їхні україномовні колеги, займалися поширенням літератури українською мовою, популяризацією знань про українську культуру та історію, але ця діяльність вважалася виключно інструментальною. «Брати» не оцінювали просвіти мас як форму людинолюбства і бачили в ньому виключно засіб виховання молодих членів братства, перед якими вже стояло завдання досягти національного визволення України [30, с. 57]. Тобто просвітницька діяльність «Братства Тарасова» була не що інше, як інструментом для поповнення власних лав новими активістами та мобілізації частини суспільства для перетворення їх на власну соціальну базу. На нашу думку, це суспільне утворення можна вважати протонаціоналістичним, що на філогенетичному рівні істотно вплинуло на подальший генезис націоналістичних ідей. Вже в програмній

роботі тарасівців «Profession de foi young Ukrainians» 1893 року ідея «української нації» розглядається як потужна об'єднувальна ідея, протиставлена самодержавній ідеології. Також робляться спроби підтримати історичність українського національного руху [6].

Проте зародження націоналістичної доктрини так і не відбулося. Цю обставину можна пояснити низкою причин: по-перше, брати не відокремлювали власний рух від російської інтелігенції, членами якої вважали себе; по-друге, у їхній мові відсутнє поняття «національна держава», а поняття «національна автономія» розвинулося поверхово, обмежившись культурною сферою. Тарасови пропонували замінити централізоване російське самодержавство федеративним устроєм, що включає багато національних автономій. Переважна більшість братства сповідувала федералістські принципи, але серед них були перші самостійні тенденції, що проявилися в настроях М. Міхновського і В. Шемета [30, с. 55; 29, с. 255].

Микола Міхновський вважав українську національну ідею самодостатньою, окремою від загальноросійської, вважав за необхідне здобути Україною політичну незалежність і досягти єдності, незважаючи на можливі конфлікти, і якнайшвидше керівництво української інтелектуальної еліти. у боротьбі за державну незалежність. На думку Міхновського, народ має право жити лише тоді, коли має сили жити [33, с. 166].

Микола Міхновський ґрунтував своє бачення на ідеї національно-державної незалежності України, створення справедливого суспільного ладу. Поки ми не побудуємо політичні та державні права, підкреслив він, ми не можемо на власний розсуд регулювати ситуацію вдома, тому що інтереси наших панів повністю суперечать нашим, бо панам небезпечно відкривати очі рабів [9, с. 15]. Аналізуючи суспільно-політичне життя українців, автор приходять до висновку, що головною причиною пригнобленого становища українців є відсутність національної ідеї. Він бачив націоналізм як величезну непереможну силу. Під час його могутнього нападу знищуються лисиці, які здавалися непереможними, розпадаються великі імперії, а перед історичним

життям з'являються нові нації, доти під ярмом іноземців [17, с. 110]. Далі зазначається, що націоналізм в Україні дуже запізнений, українська нація, за винятком невеликої частини, не є націоналістичною. Він не має потужної зброї для захисту своїх інтересів, і тому він був захоплений іншими народами. Тільки прийнявши націоналізм, він здолає всі перешкоди на шляху до своєї незалежності [15, с. 33].

З погляду постановки цілей М. Міхновський не відрізнявся від інших теоретиків націоналізму недержавних народів. Він просто і лаконічно формулює кінцеву мету – домогтися утворення незалежної української держави. Цю думку підтримує твердження про тривале історичне існування самої української нації, яка зазнала лише тимчасового гноблення після Переяславського собору 1654 року [7, с. 18]. При цьому поняття нації і держави розглядаються в діалектичній єдності, а їх існування визнається можливим лише в межах однієї системи. Звісно, такий погляд сформувався під впливом одного з «найсильніших» єврогасел середини ХІХ століття: у кожного народу є держава [29, с. 250].

У цілому нині ідеологічний дискурс Міхновського мав ширший історичний контекст. У тексті брошури «Самостійна Україна» національний рух початку ХХ ст. представлена як продовження історично тривалих процесів державного будівництва. Ідеолог підкреслює генетичний зв'язок із Данилом Галицьким, Б. Хмельницьким, І. Мазепою та Т. Шевченком. Такий історизм українського націоналізму значно зближує його із європейськими аналогами. Усі неісторичні народи прагнули встановити хоча б номінальний зв'язок із державними утвореннями, що існували на їх території, щоб використати цей факт для легітимації свого права на власну державність. М. Міхновський як виправдання претензій української нації на державність посилається на владу Гетьманщини часів Б. Хмельницького. У цьому плані ключову роль грає Переяславський договір, який у риторичі Міхновського кваліфікується як Конституція. У загальному ідеологічному контексті подія 1654 р. має подвійне значення. З одного боку, це доводить факт існування Української держави, а з

іншого служить засобом відокремлення України від Російської імперії. Цей ефект досягається шляхом перенесення міжнародно-правової практики з кінця 19 ст. в реальності XVII ст. Переяславський договір трактувався як союз двох незалежних держав. Таким чином, у разі недотримання Росією її положень, Україна, з юридичної точки зору, може або вимагати продовження відповідності існуючим положенням, або припинити будь-яке спілкування з іншою стороною [7, с. 22]. Якщо абстрагуватися від історичних реалій, то ця теза видається логічною і цілком очевидно, що вона могла б мати значний вплив на національно свідому інтелігенцію.

Цікаво, що, вдаючись до правової оцінки Переяславського парламенту, М. Міхновський фактично перетворює його на позачасове явище. Він використовує це як доказ історичності народу, але, щоб обґрунтувати можливість розірвання Переяславської угоди, керується виключно ситуацією кінця XIX ст. Іноді його аргументація перетворюється на заміну термінів. Наприклад, М. Міхновський вважав, що обов'язок українського народу обмежується виключно особою московського царя. Тоді як єдина і неподільна Російська імперія до цього не має жодного відношення [7, с. 80; 29, с. 251-252].

Символічне відокремлення України від російської монархії здійснювалося не лише за допомогою історико-правових схем. Міхновський вдався до протиставлення українського та російського етносів як націй-антагоністів. Це протистояння здається абстрактним, без конкретних історичних прикладів, і оцінюється як безкомпромісна боротьба за існування. Очевидно, що культурно-мовна спорідненість росіян і українців категорично заперечується задля подальшого загострення: Кров, пролита братовою рукою, ще більше молиться про помсту, бо це кров брата. Нехай вчені вирішують, хто кому був споріднений – ображене почуття нації і провини всього народу огидно визнавати зв'язки з російською нацією [7, с. 27]. За допомогою такого засобу відокремлення в цій ідеологічній доктрині виникає своєрідна «національна віктимологія». Його суть – у вірі в знищення української культури та експлуатацію її населення російським царизмом. Обидва ці явища

підсумовуються одним терміном «данина», який мав два чітко визначені виміри: духовний і матеріальний [7, с. 25]. У нашому культурному контексті слово данина пов'язане насамперед із прямим примусовим поневоленням, тому в Російській імперії воно закріпилося через негативні значення [28].

У так званій концепції трьох інтелектуалів Микола Міхновський стверджував, що українські інтелектуальні та соціальні еліти Речі Посполитої та Російської імперії постійно вдавалися до конформізму, тому були втрачені для національного руху. Навіть діячі українського культурного відродження XIX ст. (крім Т. Шевченка) набуло негативного відтінку [7, с. 30]. Міхновський рве з українською інтелектуальною традицією навіть культурне відродження XIX століття, що нагромадило емпіричний матеріал, на основі якого стало можливим обґрунтувати ідеї «української нації». Персонажі Данило Галицького, Б. Хмельницького, І. Мазепа та Т. Шевченка є чимось іншим, як символами політичної боротьби та державного будівництва, що створювали враження спадкоємності «третьої інтелігенції», з якою Міхновський пов'язує відродження націй. Тобто сам ідеолог щиро пов'язував національну справу зі своїм суспільно-політичним рухом, від якого обмежував усіх дисидентів. Він висловився на підтримку Альянсу США, але зазначив, що для України важливо зберегти певну незалежність [7, с. 48]. Таким чином, український націоналізм за редакцією М. Міхновського не міг об'єднати переважну більшість української інтелігенції, яка перебувала під впливом ідей культурного відродження XIX століття. та загальний імперський соціально-політичний контекст. Символічна монополізація відновлення нації також не додала популярності очолюваному ним руху [29, с. 252].

Великого розголосу отримала творчість М. Міхновського – своєрідний маніфест, катехизис незалежників – «Десять заповідей ЛПГ», написаний у 1903 р. і широко відомий в Україні та за кордоном.

Політичні погляди автора «Заповідей» відображали націоналістичну ідеологію всієї партії:

1. Одна, єдина, неподільна, самостійна, вільна, демократична Україна – Республіка робочих людей.
2. Усі люди – твої брати, але москалі, ляхи й мадяри – це вороги нашого народу, поки вони панують над нами і визискують нас.
3. Україна для українців.
4. Усюди й завжди вживай української мови. Хай ні дружина твоя, ні діти твої не поганяють твоєї господи мовою чужинців-гнобителів.
5. Шануй діячів рідного краю, ненавидь його ворогів, зневажай перевертнів-відступників і добре буде цілому твоєму народові і тобі.
6. Не вбивай Україну своєю байдужістю до всенародних інтересів.
7. Не зробися ренегатом-відступником.
8. Не обкрадай власного народу, працюючи на ворогів України.
9. Допмагай своєму землякові поперед усіх. Держись купи.
10. Не бери собі дружини з чужинців, бо твої діти будуть тобі ворогами; не приятелюй з ворогами нашого народу, бо ти даєш їм силу і відвагу; не накладай укупі з гнобителями нашими, бо зрадником будеш [7].

Незважаючи на деяку утопічність цих ідей, «Декалог» Миколи Міхновського з'явився кроком уперед у розвитку національної думки, відобразивши психологію людей, які вели важку та довгу боротьбу за своє існування як представники окремого народу із давньою та славною історією. «Ми боремося з іноземцями не тому, що вони іноземці, а тому, що вони є експлуататорами», – пояснював свою позицію Міхновський [10, с. 132].

Десять заповідей НКТ — один із найрізкіших документів руху за незалежність в Україні, написаний Миколою Міхновським. Цей документ зазнав різкої критики з боку політичних супротивників УНП. Справді, ряд положень Заповідей відображав явно спотворене світогляд і міг бути охарактеризований як національний шовінізм та расизм. Слід зазначити, що «Декалог» вплинув на подальшу оцінку всієї діяльності М. Міхновського, оскільки решта документів розглядалися через призму цих «заповідей». Цю думку відстоювали багато сучасники. Пояснюючи свою провідну тезу «Україна

для українців», члени ЛПП обґрунтовували це не чим іншим, як правом української національної громади на вільне управління своєю країною, на боротьбу з російськими чи обрусілими чиновниками, поміщиками чи капіталістами різних національностей, які експлуатуватимуть український народ, тільки національне коріння. Таким чином, «Десять заповідей УНП» були спрямовані лише проти іноземних експлуататорів та тих, хто намагався денаціоналізувати українців [34, с. 331-332].

У своїх ідейних працях Микола Міхновський, окрім національних питань, займався і проблемами еліти. На думку дослідника А. Іленка, насамперед слід зазначити, що Міхновський та організації, на які він мав можливість впливати – Тарасове братство, Революційна українська партія, Українська народна партія, стояли на соціал-революційних позиціях і вимагали максимальної рівності членів. національна спільнота [18, с. 674]. Суспільно-політичний ідеал М. Міхновського розкрито у його програмній вимозі – Одна, єдина, неподільна від Карпатів аж до Кавказу самостійна, вільна, демократична Україна – республіка робочих людей [7].

Микола Міхновський вважав, що переважна більшість українського народу внаслідок багаторічної окупації та послідовної антиукраїнської політики не готова до національного визволення. Таким чином, завдання ідеолога – окреслити той соціальний шар, який має взяти на себе місію національного та соціального визволення нації. Він ясно вказує на той прошарок суспільства, який має взяти на себе функцію мобілізації нації – це має бути «національна інтелігенція». Це останнє завдання має взяти на себе національна інтелігенція. Це її право та її обов'язок. Очевидно, що це поняття відноситься до національної еліти.

Але при цьому М. Міхновський застерігає – в історії України провідна верства часто відігравала вкрай негативну роль: В історії українського народу його інтелігенція неодноразово відігравала ганебну та ганебну роль. Вона зраджувала, грабувала, інтригувала, але ніколи не служила своєму народу, ніколи не вважала свої інтереси інтересами всього народу, ніколи не хотіла

бачити спільності цих інтересів. В очах історії сильна, освічена та культурна інтелігенція України прийняла польську національність у 16-17 століттях. Тоді сильним та могутнім зусиллям український народ породив нову інтелігенцію. Останні прийняли російську національність протягом XVIII та XIX ст. [10, с. 431].

Микола Міхновський сформулював тезу, яка згодом стала центральною у роботах подальших ідеологів українського націоналізму – причина історичних поразок української нації у неякісній політичній еліті та зраді нею інтересів нації. Національна еліта має бути не замкненою кастою з власними соціальними інтересами, а невід'ємною частиною всієї нації.

Микола Міхновський стверджував, що українська нація, незважаючи на своє складне політичне становище, готова створити нову еліту, здатну до хорошого управління: інтелігенцію. Еволюція українського інтелігента третьої формації ще не почалася, але характерна для нього ознака служіння своєму народу позначилася у ньому повною мірою [10, с. 431].

Дослідник відкидав спадковий принцип формування еліт та виступав за максимально рівні права доступу до політичного керівництва державою. Як націоналіст і революціонер, Міхновський твердо стояв на принципах повного перетворення суспільного життя на основі соціальної та національної справедливості і прагнув охарактеризувати українську еліту як невід'ємну частину всієї нації, а не як окрему групу, що «паразитуює» [18, с. 674-675].

Погляди Миколи Міхновського розвивали і поширювали Дмитро Донцов і В'ячеслав Липинський, які стали теоретиками двох концепцій української елітарності XX століття. Слід зазначити, що в 1917 році. До керівництва Української демократично-аграрної партії включені Міхновський, Д. Донцов і В. Липинський. Три видатні діячі погодилися в одній партії, на одних і тих же політичних принципах, але ці ідеологи державності не знаходили гармонії. В. Липинський відстоював державно-монархічний напрямок української державності, в основі якого лежали ідеї дворянства та стану. Іншим напрямом досліджень теорії елітизму було радикально-націоналістичне, представлене Д.

Донцовим. Хоч як критикували екстремізм Д. Донцова, поміркованість та толерантність В. Липинського в його концепціях державності, вони були одними з найкращих представників національної інтелігенції, які несли українську революцію та будівництво української сучасної держави на основі Міхновського [15, с. 34].

Нове покоління українських патріотів виховувалося на ідеях Миколи Міхновського після визвольної боротьби 1917-1921 років. Український націоналізм став багатомірним поняттям, що ґрунтується на ідеї національного визволення. Саме його концепції набули розвитку та збагатилися новим змістом роботи ідеолога українського націоналізму 1920-х рр. заклав основи ідеології та політики УВО та ООН. У програмному документі, який визначив завдання створення УВО, ми бачимо тезу про революційну стратегію націоналізму [23, с. 22-25]. У цьому напрямку державотворення розпочалися підпільні ідеологічні формування української молоді: Організація вищих класів українських гімназій, Гурток Української Державної Молоді. На їх основі у 1926 році було засновано Спілку Української Націоналістичної Молоді (СНУМ). У Чехословаччині в 1920-х рр. з інтернованих молодих вояків УГА та Армії Народної України виникли Групи Української Націоналістичної Молоді (ГУНМ) та Легіон Українських Націоналістів (ЛУН), які прийшли на спадщину ідей Міхновського. ЛУН також певною мірою продовжив діяльність Українського військового клубу. П. Полуботка. Ця організація працювала над розробкою та оновленням програми боротьби за оновлення Української держави. Незважаючи на втрату державності у першій чверті ХХ століття, українські національно-патріотичні сили продовжували вірити в національну ідею та український незалежний парламент, що призвело до консолідації націоналістичного руху.

Розвиток ідеології та тактики націоналізму в українському суспільстві потребував об'єднання різноманітних націоналістичних організацій, створення єдиного центру керівництва. Така організація була покликана до життя і на Конгресі Українських Націоналістів, що відбувся у Відні з 28 січня по 3 лютого

1929 р. Концепція національної держави Міхновського була визначена й доповнена в резолюціях I Конгресу Українських Націоналістів. На цьому з'їзді за ідейну основу українського націоналізму було прийнято теоретичні постулати М. Міхновського та Д. Донцова.. Слід зазначити, що їхні ідеї суттєво вплинули на формування націоналістичного бачення світу українців. У 1920-х роках. Діяльність «професійних» ідеологів українського націоналізму, учасників націоналістичного руху – М. Сціборського, Ю. Вассіяна, Д. Андрієвського, В. Мартинця, З. Коссака, Ю. Охримовича та ін. Трохи пізніше націоналістична ідея отримала подальший розвиток у творчості С. Ленкавського, Я. Стецького, С. Бандери та цілого покоління борців українського національно-визвольного руху [12, с. 55-56; 15, с. 154-155].

У своїй публіцистиці «Націоналізм і космополітизм» 1905 року Микола Міхновський висвітлює відмінності між націоналізмом (націонал-шовінізмом) панівних націй як системою денационалізації та націоналізмом пригноблених народів, який він бачить як захист права боротися за себе. На думку М. Міхновського націоналізм панівних націй під гаслами космополітизму забирає останні сили захоплених націй - їх інтелект, націоналізм поневолених націй є джерелом історичної творчості, несе зерна національної свободи, має продовження і розвиток гуманізму і космополітизму.. Здоровий націоналізм, стверджував М. Міхновський, викликав нові нації до історичного життя і призвів до занепаду імперій, засуджених історією. Головною причиною нещастя своєї нації Міхновський бачить відсутність такого націоналізму серед широких верств українського населення. Головні опоненти Міхновського — не «іноземці», а «українофіли, які виробили релігію лояльності». Її представники надали українській філології характер незрілої етнографічної теорії. Саме «українофіли» зробили український рух смішним та ганебним, тим самим відштовхнувши від українців «усю молоду Україну». Без інтелектуального та чуттєвого резонансу наступного молодого покоління на політичний зміст національної ідеї неможлива державна незалежність України [8, с. 161-162; 33, с. 166].

У працях М. Міхновського є чимало думок, які й сьогодні, в умовах відновлення державності України, не втратили своєї актуальності. Звичайно, його ідеї, висловлені на початку ХХ століття, не можна повністю перенести в наш час, але враховуючи час і нові обставини, вони дають певні аналогії.

Спадщина Миколи Міхновського як ідеолога українського націоналізму є морально-ідеологічним заповітом, на якому слід виховувати нове покоління молодих українців. Національна ідея є духовним стрижнем в інтелектуальному поступі української нації. Втілення української національної ідеї – споконвічна мрія багатьох поколінь українського народу на чолі з його великими вождями. Українська держава має характеризуватися наявністю національних, демократичних і правових органів влади, які послідовно дотримуються Конституції та її законів, стабільно утверджують і розвивають українські національні пріоритети в усіх сферах суспільно-політичного, економічного та соціального життя. У цьому контексті національна ідея є гарантом національної стабільності та сили нації, вона є одним із потужних джерел державотворчого процесу. Реалізація постулатів національної ідеї в Україні є одним із важливих чинників її вступу до Європейського Союзу [15, с. 155].

Отже, Микола Міхновський постає як один із ідеологів українського націоналізму. У своїх роботах, зокрема у «Самостійна Україна» та інших він виклав власні ідеї та бачення щодо націоналістичного майбутнього України. Зокрема, діяч одним із перших виголосив ідею незалежності та самостійності України та до кінця життя відстоював цю ідею. Значне місце в українському націоналізмі він відводив національній інтелігенції. Його національна ідея стала підґрунтям для багатьох національних партій незалежної України.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ БАКАЛАВСЬКОЇ РОБОТАХ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Динамічний розвиток сучасної цивілізації зі стрімкими змінами технологій і технологій, швидке накопичення інформації, інтелектуалізація праці, підвищення соціальної мобільності на глобальному рівні та зростання ролі особистості призводять до формування суспільства, яке потребує постійного оновлення. Це вимагає від сучасної освіти підготувати людину, яка вміє діяти в ситуації, що швидко змінюється, здатна критично порівнювати інформацію з різних джерел, усвідомлювати себе в полікультурному та поліетнічному середовищі, поважати загальнолюдські цінності та розуміти виклики часу.

Україна вступає в цю смугу змін молодою демократичною державою, яка зазнала тяжких деформацій за доби тоталітарного режиму, що робить вкрай актуальним розвиток громадянської, національної та особистісної свідомості її мешканців. Особлива роль тут належить історичному вихованню, адже обираючи шлях увічнення минулого, народ обирає і своє майбутнє. Шкільна історія, якщо вона спрямована на формування світогляду молоді, які відповідають потребам та викликам часу, може і має виконати свою місію консолідації української політичної нації, стати важливим чинником стабільності та згоди в країні, підготувати студентів. за життя у відкритому світі ліберальних та демократичних цінностей, прищеплюючи при цьому патріотичну повагу до власної ідентичності. З огляду на це, переосмислення концептуальних засад шкільної історичної освіти є однією з найважливіших складових радикальної модернізації не лише школи, а й українського суспільства в цілому. [45, с. 5].

Історична освіта в загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється за допомогою предметів і курсів інваріантної та варіативної частини навчального плану навчального плану закладу, а у старших класах - подальше вивчення факультативних предметів і курсів на одному з певних рівнів: стандарт

предметного рівня, профільний рівень підготовки – поглиблений зміст, що забезпечує орієнтацію майбутньої професії.

Основою організації змісту історичної освіти є принципи:

- Одночасне вивчення двох взаємозалежних тем – історії України та історії світу;
- лінійно-хронологічна побудова навчальної та історичної інформації відповідно до загальноприйнятої періодизації історії: давньої, середньовічної, нової та новітньої, з акцентом на історію XX-початку XXI століть;
- проблемно-тематичний підхід до організації змісту освіти та відмова від принципу локальної традиції; багатовекторний підхід – дослідження різних вимірів історії: соціального, економічного, етносоціального, політичного, культурного, релігійного, технічного, гендерного, просторового; аналіз подій і явищ з точки зору різних тем історичного процесу та різних інтерпретацій історичних подій;
- баланс у висвітленні національної, регіональної та місцевої історії;
- поєднання оглядового, тематичного та поглибленого вивчення.

Пріоритети у змісті історичної освіти, які збережені:

- історія країн і народів, тісно пов'язаних з історією України різного часу;
- антропологізація історичного минулого, зосередження уваги на різноманітних проявах людського буття;
- демонстрація поліетнічності та полікультурності через історію людських спільнот, що населяють/заселяють територію України, та їх взаємодію;
- виважений та неупереджений розгляд дискусійних та нудних тем з історії України, Європи та світу;
- збалансований виклад політичної, соціально-економічної та культурної історії;
- вивчення історії демократичних ідей, етапів становлення та розвитку правозахисних інститутів та громадянського суспільства [47].

За останні кілька років в Україні реалізується проєкт IREKS «Навчання та дискримінація: інфо-медіаграмотність», метою якого є розвиток критичного сприйняття інформації. Інформаційною грамотністю вважається сукупність знань, умінь і навичок, які можна і потрібно розвивати не в рамках одного предмета, а практично в межах кожного предмета і будь-якої теми. Особливо це стосується історії України та всесвітньої історії. Історія має величезний простір для інтеграції в кількох напрямках. По-перше, це розвиток уміння працювати з джерелами та першоджерелами інформації, розуміння того, що джерелу можна довіряти, вміння ефективно шукати та перевіряти інформацію. Це базова навичка, яка все ще може викликати труднощі в будь-якому віці, не тільки у підлітків, через сучасне домінування інформації. У рамках вправ IREX учні шукають та аналізують інформацію про історичних осіб, події та розуміють, чому не кожному сайту в результатах пошуку Google можна довіряти. По-друге, вправи з історії сприяють розвитку вміння розпізнавати маніпуляції, адже сьогодні історія часто використовується для дезінформації та пропаганди, історичні факти можуть свідомо чи несвідомо спотворюватися. Як не звикнути до такої неправдивої інформації і завжди покладатися на факти – це те, чого вчиться. По-третє, більшість історичних вправ зосереджується на аналізі історичних візуальних джерел: карикатур, плакатів, листівок – учні аналізують символи та зображення та те, як їх можна так само застосувати сьогодні. Серед іншого рекомендуються конкретні випадки з наслідками використання мови ворожнечі, оскільки деякі політики чи лідери громадської думки часто використовують мову ворожнечі та ярлики для поляризації суспільства, загострення емоцій та протиріч, особливо в соціальних мережах. Таким чином, набуті знання допомагають учням розпізнати таку лексику в інформаційному середовищі, не підпадати під її вплив і приймати рішення насамперед на основі якісної інформації.

Загалом, матеріали проєкту допомагають вчителям краще зрозуміти навчальні теми, передбачені навчальною програмою. Використання інтерактивних методів та додаткових вправ із застосуванням різноманітних

сучасних методів роботи допомагає зацікавити учнів, залучити їх до навчального процесу та розвинути не лише знання з теми, а й навички аналізу, критичного мислення, медіаграмотності тощо, під час виконання розроблених вправ учні вчаться презентувати, працювати в групах, створювати плакати, схеми та інші практичні навички, які стануть у нагоді у подальшому навчанні та роботі. Матеріали, виготовлені в рамках проекту, розміщені на сайті Міністерства освіти і науки [47].

Вивчення історичних діячів не є самоціллю, а викладання і дослідження історії ширші за вивчення їх біографій. Вони мають бути засобом розвитку особистості учня, формування його історичного мислення та свідомості.

При сучасній гуманізації історичної освіти, підвищену увагу приділено до висвітлення діяльності та оцінки історичних осіб, розкриття самоцінності людини, як суб'єкта соціального розвитку, визначення місця в історичному процесі тієї чи іншої людини. Власне особистість, яка має виражену індивідуальність, волюві та емоційні якості, володіє мисленням та самопізнанням є об'єктом нашого дослідження [46].

Важливою складовою шкільної історичної науки є навчальний матеріал, який містить відомості про історичних діячів. Учні повинні розуміти роль особи в історії та сфери її діяльності, приналежність до певної соціальної чи національної групи, оскільки без даних відомостей, повноцінне вивчення історії буде неможливим. Наголосимо, що вивчення історії та її засвоєння є значно ефективнішим через призму історії конкретної людини. Учні з більшою готовністю запам'ятовують життя та діяльність історичної постаті, її вплив на події та явища у історичному розрізі. Засвоюючи інформацію учнями, про життя і різносторонню діяльність історичного діяча, у них 44, с. 6].

Під час проведення уроків історії неможливо обійтись без вивчення історичних осіб, аналізу їх різносторонньої діяльності та оцінки їх роботи. До показу історичних осіб вдається, для «оживлення» історичної схеми, показати причини історичних подій та явищ, зацікавити або розважити учня, донести до нього певну мораль або запропонувати певну модель суспільної поведінки.

Матеріали бакалаврської роботи слід використовувати серед курсу історії України в 9 та 10 класах загальноосвітньої школи I-III ступенів, зокрема при вивченні тем: «Український національний рух наприкінці 1860 – у 1880-х рр.», «Народницький, соціал-демократичний та земський рухи», «Українська революція» та «Розгортання визвольних змагань» та «Утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні». Відповідно до навчальної програми для загальноосвітніх закладів 2021 р. визначено теми, згідно яких можливе використання матеріалів бакалаврської роботи, зокрема: «Початок Української революції», «Центральна Рада і Тимчасовий уряд: від протистояння до компромісу», «Директорія УНР: у вогні війни та політичного протиборства».

Матеріали бакалаврського дослідження можна використовувати, для прикладу, при вивченні навчальної теми: «Засновник самостійницької течії українського руху Микола Міхновський і його праця «Самостійна Україна» (див. додаток Д). **Мета уроку:**

- ✓ закріпити суть поняття «національна ідея»;
- ✓ слідувати самостійної тенденції у вітчизняній суспільно-політичній думці в другій половині XIX ст.;
- ✓ проаналізувати основні положення національної ідеї в «Незалежній Україні» Міхновського та визначити її історичну роль та вплив на розвиток політичної думки з основних проблем державності на сучасному етапі;
- ✓ розвиток пізнавального інтересу до матеріалу, критичного мислення учнів;
- ✓ формувати громадянську позицію, виховувати любов до України.

Тип уроку: комбінований

Адже, кінець XIX – початок XX ст. характеризувався новими явищами у суспільно-політичному житті українських земель. Відомий український письменник та громадський діяч В. К. Винниченко. називав цей час початком «відродження нації». В Україні починають утворюватися перші національні

політичні партії, на їх арену виходять політичні лідери, яких можна назвати титанами духу, що в умовах гніту двох імперій, Російської та Австро-Угорської, закликали до боротьби за незалежність України. У збірці національних повідомлень кінця XIX – початку XX ст. є приклад видатного українського соціалістичного та політичного діяча, ідеолога самостійності Української держави, першого представника українського націоналізму., засновника самостійницької течії українського руху, людини, яку деякі сучасники називають найбільш незвичним «батьком нації», бо фантастично не фортунило ні за життя, ні після смерті.

Для загального вивчення історичних портретів, явищ та подій на уроках з історії України у 9 клас слід використовувати дидактичні ігри, які в ігровій манері допоможуть детально вивчити відомих діячів на межі XIX – початку XX ст. Зокрема, нами використано наступні дидактичні ігри: *«відгадай героя»*, *«герой, дата, подія»*, *«впізнай історичну особу»*, *«військовий репортер»* та *«гість з минулого»*

Важливою дидактичною грою є *«Відгадай героя»* у якій учнями пропонується інформація про історичного діяча, де учні мають «впізнати» та вказати діяча. Згідно правил гри, один із учасників гри (ведучий) виходить з аудиторії. Решта задумують ім'я будь-якого історичного діяча з вивченої теми. Викликають ведучого, який має відгадати цю постать. Йому дозволяється ставити запитання, на які можна відповісти «так» чи «ні».

Аналогічною за змістом але різною суттю є дидактична гра *«Впізнай історичну особу»*. Учитель читає характеристику історичної особи чи текст проєктується на екран, учні повинні відгадати, про яку історичну особу йдеться.

При повторенні вивченого матеріалу слід використати дидактичну гру *«Герой, дата, подія»*. У даній грі участь беруть всі учні. Ведучий (вчитель) проходить повз учасників (учнів) гри, і просить одного із учнів назвати героя, другого – дату, та третього – подію. Наприклад:

Микола Міхновський – 1900 – «Самостійна Україна»

Микола Міхновський – 1905 – «Конституція Міхновського».

Водночас цікавою є дидактична гра *«військові репортери»*. Відповідно до правил гри, учні діляться на групи, кожна група отримує завдання опрацювати відповідний матеріал підручника та підготувати військовий репортаж з місця подій (від першої особи). Для прикладу, можна здійснити «репортаж» із подій Першої світової війни або україно-радянської війни та участі в ній Миколи Міхновського.

Для розуміння подій Української революції та участі у ній Миколи Міхновського можна використати дидактичну гру *«гість з минулого»*. Так, учням пропонується уявити, що вони мандрівники та описати будь-яку визначну подію в історії.

Використання матеріалів даної наукової роботи доречним буде на тематичних факультативах, оскільки на даних заняттях, учні зможуть узагальнено вивчити дану тему. Зазначимо, що факультатив – навчальний предмет або курс, завдяки якому учні додаткового вивчають за власним бажанням з метою кращого поглиблення й розширення власних знань. Факультативні заняття сприяють та допомагають у розвитку учнів творчих здібностей, талантів, оскільки учні власноруч обирають факультативи від власних бажань, уподобань та інтересів.

У даному випадку доречним буде факультатив *«Видатні постаті України»* серед яких окреме місце посідає Миколи Міхновський. Курс *«Визначні постаті України»* допоможе учню краще зрозуміти й усвідомити проблеми української історії впродовж тисячоліття. Ознайомившись з думками й помислами тих осіб, які визначали українську політику в різні епохи, учень зможе краще збагнути й осягнути перебіг історичних подій, причини наших перемог і поразок.

У програмі факультативу, постать Миколи Міхновського розглядається за темою **«Микола Міхновський – розмежовувач українського політичного інтересу»** (див. додаток Е), де розглянуто наступні проблеми: Наддніпрянське самостійництво 90-х рр. XIX ст. і М. Міхновський.

Брошура «Самостійна. Україна», РУП і УНП. Самостійницька течія між двома революціями. М. Міхновський в Українській революції 1917-1920 рр.

Метою уроку є: дати коротку характеристику діяльності М. Міхновського; охарактеризувати працю М. Міхновського «Самостійна Україна»; розповісти про формування самостійницької течії в національному русі України; розвивати мову, мислення; сприяти вихованню патріотичних почуттів.

Таким чином, із розвитком громадянського суспільства, зростає роль вивчення гуманітарних дисциплін, зокрема історії. Вчителі та викладачі історії використовують сучасну методику викладання історії. Матеріали роботи слід використовувати при навчально-виховному процесі у школі, зокрема, на різних форм уроків, із використанням дидактичних ігор. Також використати на факультативних заняттях присвячених виданих постатям України.

ВИСНОВКИ

На основі опрацьованого фактологічного матеріалу та історіографічних даних ми дійшли до таких висновків.

Формування особистості Миколи Міхновського відбувалося під впливом батька, який дотримувався українських традицій та спілкувався рідною мовою. Його дитинство пройшло серед української природи, народних пісень, казок та думок. Погляд дитини на світ формувався під впливом батька, який виховав його у «незалежному дусі». Батько Миколи, Іван, зберігав національні традиції та мужньо керував українськими службами. Освіту він здобув у Прилуцькій гімназії та Київському університеті на юридичному факультеті. З молодих років займався підпільною громадською та політичною діяльністю. Вже будучи першокурсником Київського імператорського університету Св. Володимира, Міхновський приєднався до українського національного руху й увійшов до молодого громади. Але культурна, аполітична діяльність його не задовольняла. Радикально налаштований юнак шукав однодумців і в 1892 році став членом таємної студентської організації «Тарасове братство».

Був учасником таємних товариств. М. Міхновський був організатором політичних партій – РУП, УНП, УХДП та інше. Лідером УНП і головним ідеологом, автором партійної програми та інших партійних видань, які давно стали наріжним каменем для багатьох поколінь українських націоналістів, став Микола Міхновський..

Найбільшого поширення набув своєрідний маніфест самостійників «Десять заповідей УНП», написаний 1903 р. й широко відомий в Україні та за кордоном. «Десять заповідей УНП» – один із найяскравіших документів незалежного руху, створений Міхновським. Незалежні, незважаючи на свою малочисельність, вперто шукали шлях до сердець широких мас, застосовуючи форми і методи впливу з демонстративним і навіть нечуваним акцентом.

У подіях Української Революції виступав за самостійну та незалежну Україну, що не сприймали соціалісти. Виступав за українізацію армії. З ініціативи Миколи Міхновського в березні 1917 року в Києві відбулися три

військові ради, на останній з яких 11 березня було прийнято рішення про формування 1-го Українського добровольчого полку, названого на честь гетьмана Богдана Хмельницького.

Українська армія з ентузіазмом поставилася до ідей Миколи Міхновського: він зі зброєю в руках показав готовність здобути незалежність в Україні – автономістів серед них майже не було.

Микола Міхновський залишив політичний слід в історії української політичної думки. Він першим серед лідерів тогочасної України закликав до боротьби за її незалежність. І підтримував необхідність, глибоку історичну обґрунтованість цієї боротьби. Усі публіцистичні, політологічні статті та програмні документи могли поміститися в один невеликий том. І вони склали цілі епохи в історії української суспільно-політичної думки.

Микола Міхновський далеко випередив своїх сучасників у поглядах. Безкомпромісний, принциповий, пристрасний та динамічний, він не зумів згуртувати сильнішу групу однодумців для реалізації своїх ідей. Але його ідеї вплинули на покоління 1920-х та 1930-х років, зокрема на західноукраїнських землях та на еміграції. Багато чого з того, що він проповідував, вже втратило свою актуальність, але багато порушених питань заслуговують на увагу і сьогодні..

Проголошені Миколою Міхновським гасла внесли революційну зміну в політичні погляди української інтелігенції наприкінці XIX – на початку XX ст., оскільки ідея незалежності Української держави не вписувалася в закони суспільної еволюції, але була обґрунтована М. Міхновським, враховуючи історичні традиції українки щодо її інстинкту самозбереження, нерозривних прав українського народу на самостійне життя. Головною умовою існування нації М. Міхновський вважав державну незалежність, а національну незалежність національним ідеалом у сфері міжнаціональних відносин.

На думку Миколи Міхновського, головною причиною тяжкого становища нашого народу є відсутність націоналізму в українському суспільстві, тобто. національна ідентичність, самооцінка, самоповага, гордість тощо, що є

надзвичайно актуальним сьогодні. Активіст вважав, що для уникнення націонал-шовінізму панівних народів необхідно плекати здоровий націоналізм поневолених народів, адже це джерело творчості і лише в ньому зерна національної свободи та ясного майбутнього.

«Самостійна Україна» стала першим безкомпромісним радикальним документом українців, які заявили про готовність силою боротися за відновлення втраченої державності. У програмному документі Міхновський є основоположником національної ідеї, основоположником національно-радикального політичного руху. Основними його положеннями були остаточна самодостатність української ідеї та повне відокремлення її від загальноросійської, в тому числі й революційної, ідеї. На перший план висувається необхідність здобуття Україною політичної незалежності та досягнення єдності та лідерства української інтелектуальної еліти в боротьбі за державну незалежність.

Значення постаті Міхновського важко переоцінити. Сумніви, втрата влади, терпіння деяких повертаються, але вони лізуть, а вичерпавши свої сили, чекають змін, в чий руки можна передати естафету. Незалежність була бумом для нашого народу. Слова «Самостійна Україна» стали молитвою, подібною до «Отче наш», яка надавала сили нашим національним пророкам на останніх етапах їхнього шляху.

Згідно стандартизації сучасної шкільної програми та освіти особливу увагу приділяють викладанню історії. Використовуючи сучасні методи та методики викладання історії у школі, учням у легкій та зрозумілій формі подається матеріал. Зокрема, із використанням сучасних інноваційних технологій та дидактичних іграх, постать Миколи Міхновського подається на уроках історії України.

Отже, Микола Міхновський є унікальною особистістю у національно-визвольному русі на початку ХХ ст., який відстоював ідею національної незалежності України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

джерела та матеріали

1. Антонович Д. Завваги до спогадів О. Коваленка та Ю. Колларда. З минулого: Збірник. Т. 2. Варшава, 1939. 231 с.
2. Дорошенко Д. Мої спогади про давнє-минуле (1901-1914). Вінніпег, 1949. 167 с.
3. Павло Скоропадський: Спогади (кінець 1917 – грудень 1918). К.: Київ – Філадельфія, 1995. 493 с.
4. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: документи і матеріали / упоряд.: Т. Гунчак, Р. Сольчаник: Сучасність, 1983. Т. 1 . 1983. 510 с.
5. Український національно-визвольний рух: Березень – листопад 1917 року: Документи і матеріали. К.: Вид-во Олени Теліги, 2003. 1024 с.
6. Profession de foi Молодих українців. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/asambleya/symvol_viry_1893_programa_bratstva.p hp (дата звернення: 25.04.2022)

праці Миколи Міхновського

7. Міхновський М. І. Самостійна Україна. Збірка статей. К.: Діокор, 2003. 80 с.
8. Міхновський М. Націоналізм і космополітизм. *Націоналізм: антологія*. Київ: Смолоскип, 2000. 858 с.
9. Міхновський М. Самостійна Україна. К.: Діокор, 2002. 80 с.
10. Міхновський М. Суспільно-політичні твори. Київ: Смолоскип, 2015. 464 с.

статті та монографії

11. Андрієвський В. Микола Міхновський (Нарис суспільно-політичної біографії). *Визвольний шлях*. 1974. № 6 (315). Річник XXVII. С. 588-617.
12. Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух: Історія та ідеї. Дрогобич, 1994. 192 с.

- 13.Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради: бібліографічний довідник. Київ, 1998. 254 с.
- 14.Верстюк В. Українська Центральна Рада й українізація військових частин російської армії. *Український історичний журнал*. 2012. № 3. С. 4-27.
- 15.Виздрик В. С. Роль Миколи Міхновського у формуванні національної регулярної армії в добу Центральної Ради. *Військово-науковий вісник*. 2017. Вип. 27. С. 151-162.
- 16.Гаврильченко О. Таємниця загибелі Миколи Міхновського. Час і події. 10 січня 2008. URL: <https://www.chasipodii.net/article/3695/?vsid=e583c0e4564cc8de2838653d9544059a> (дата звернення: 25.04.2022)
- 17.Дорот І. Трансформації націоналістичної ідеології в першій половині ХХ ст. *Український історичний журнал*. К., 2001. № 6. С. 110-122.
- 18.Ілленко А. Питання еліти в ідеології українського націоналізму. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Збірник наукових праць*. 2009. Вип. 18. С. 674-681.
- 19.Кармазіна М. Світ ідей Миколи Міхновського. *Нова політика*. 1998. № 6. С.43–44.
- 20.Кривоший Г. Українська народна партія (УНП). URL: history.franko.lviv.ua (дата звернення: 25.04.2022).
- 21.Курас І. М. І. Міхновський: постать на тлі епохи (2). *Український історичний журнал*. 1992. № 11. С. 63-79.
- 22.Курас І. М. І. Міхновський: постать на тлі епохи. *Український історичний журнал*. 1992. № 9. С. 76-91.
- 23.Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. Т.1. Мюнхен–Лондон– Нью-Йорк: Укр. Вид., 1968. С. 22–25.
- 24.Мірчук П. Відродження великої ідеї. К.: Українська видавнича спілка, 1999. 64 с.
- 25.Мірчук П. Микола Міхновський. Апостол української державності. Філадельфія. 1960. 136 с.

26. Міхновський М. Самостійна Україна. *Матеріали науково-практичної конференції до 100-річчя її видання*. Львів, 2000. С. 11-16
27. Міхновський М. Самостійна Україна. *Націоналізм: Антологія*. 2-ге вид. – К.: 2006. С. 66-69.
28. Міхновський Микола Іванович. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Міхновський_Микола_Іванович#CITEREFБел_ебеха2000 (дата звернення: 25.04.2022)
29. Назарова К. Ідея «нації» та «націоналізму» в українському політичному дискурсі кінця ХІХ – початку ХХ ст.: на шляху до створення політичної ідеології. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського: Збірник наукових праць*, 2013, Випуск 3.34. С. 249-255.
30. Наумов С. Братство тарасівців. *Український історичний журнал*. 1999. №5. С.55-63.
31. Пасічник Г. Національна ідея у трактуванні Миколи Міхновського. *Поетичні майстерні*. 2008-08-22. URL: <http://maysterni.com/publication.php?id=24695> (дата звернення: 25.04.2022)
32. Сідак В. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника: Наукове видання. К.: Темпора, 2004. 416 с.
33. Тарасенко Л. Розвиток української національної ідеї в працях М. Міхновського. *Актуальні проблеми історико-правової та міжнародно-правової науки*. 2019, № 4, Ч. 3. С. 165-168.
34. Тимошенко О. Розвиток української національної ідеї М. Міхновського в період діяльності УНП. С. 328-338. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Tymoshenko_Oksana/Rozvytok_ukrainskoi_natsionalnoi_idei_MMikhnovskoho.pdf (дата звернення: 25.04.2022)
35. Ткаченко Ю. «Батько українських націоналістів» (Микола Міхновський). *Віче*. 1995. № 11. С. 128.
36. Турченко Ф. Микола Міхновський і сучасність (До 130-річчя з дня народження і 80-річчя трагічної смерті). С. 144-153.

URL:https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwismPyCmbL3AhVwhv0HHRk1Ds8QFnoECA0QAQ&url=https%3A%2F%2Fchtyvo.org.ua%2Fauthors%2FTurchenko_Fedir%2FMykola_MikhnovskyyisuchasnistDo130-richchia_zdnianarodzhenniai80-richchiatrahichnoismerti%2F&usg=AOvVaw3uB518QzoKBInrYoLiJA6P

(дата звернення: 25.04.2022)

37. Турченко Ф. Микола Міхновський і створення Української Центральної Ради. *Zaporizhzhia Historical Review*, 2021, № 1 (19), С. 142-151.
38. Турченко Ф. Микола Міхновський у роки російської революції 1905-1907 рр. *Наукові праці історичного факультету ЗДУ*. 2003. Випуск XVI. С. 86-105.
39. Турченко Ф. Микола Міхновський: життя і слово: монографія. Київ: Генеза, 2006. 318 с.
40. Турченко Ф. Українська самостійницька ідея на зламі епох (сер. XIX ст. – 1917 р.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*. 1993. Вип. I. С. 1-18.
41. Турченко Ф. «Харківський проект» Миколи Міхновського. *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*. 2002. Вип. XV. С. 7–35.
42. Турченко Ф. П. Скоропадський і М. Міхновський 1918 р.: дві моделі державного будівництва. *Український історичний журнал*. 2008. № 4. С. 48-59.
43. Щур С. Україна терористична: «Оборона України» та Микола Міхновський. *Історична правда*. 16 липня 2013. <https://www.istpravda.com.ua/articles/2013/07/16/130770/> (дата звернення: 25.04.2022)

посібники і методичні матеріали

44. Камбалова Я. Методичні аспекти формування знань про історичну особистість в учнів загальноосвітньої школи: (на прикладі теми «Кирило-

Мефодіївське товариство»). *Історія в школі: науково-методичний журнал для вчителів*. 2016. № 11/12. С. 5-8.

45. Концепція та програми викладання історії України в школі (проекти) / Упорядкування та редакція Наталя Яковенко, Людмила Ведмідь. Систематизація перебігу дискусій над програмами Людмили Ведмідь. К.: ВД «Стилус», 2009. 87 с.
46. Майборода О. Вивчення особистості на уроках історії. URL: <https://naurok.com.ua/vivchennya-osobistosti-na-urokah-istori-242592.html> (дата звернення: 25.04.2022)
47. Методичні рекомендації 2020-2021. Історія. URL: <https://forhistory.xyz/metodichni-rekomendatsiyi-2020-2021-istoriya/> (дата звернення: 25.04.2022)
48. Методичні рекомендації: Вивчення історичних особистостей як засіб підвищення ефективності навчання та виховання учнів. URL: https://portfolio-lidia.at.ua/porady/metodichni_rekomendaciji.pdf (дата звернення: 25.04.2022)

ДОДАТКИ

Додаток А

Микола Міхновський

Режим доступу:

<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a4/Mihnovsky.jpg>

Братство тарасівців, 1891 р.

URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/Міхновський_Микола_Іванович#/media/Файл:Brotherhood_of_Taras_in_Kharkiv.jpg

Додаток В

**Відкритий лист Революційної української партії до міністра внутрішніх
справ Сипягіна
Пане Міністре!**

Ви заборонили зробити нашою мовою напис на пам'ятнику нашому першому національному поетові Котляревському!

Того обурення, що охопило нас, коли ми дізнались про Вашу відповідь на прохання лояльних полтавців, Ви не зможете зрозуміти. Але те, чого Ви так бажали, те сталося: ми учули усю гіркість тієї наруги, тієї зневаги, що Ви завдали нашій нації. Батьки наші та діди мовчки знесли і заборону освіти на нашій мові, і навіть заборону самої мови української.

Вони все переказували нам свій заповіт: «Терпіти, надіятись і мовчати».

Через те *Ви, Пане Міністре*, і Вам подібні добродії стали уважати нашу мовчазну націю за паріїв Європи, бо ви звикли поважати лише одне насилля, хоч і дурите цілий світ на Гаазькій конференції, ніби шануєте право.

Та ми визнаємо, що ви праві, що українська нація в Росії є справді нацією рабівпаріїв. Призначення її – годувати Вас, *Пане Міністре*, і ще цілі сотні тисяч урядовців-чужинців від *міністра* аж до сільського урядника: давати людей і гроші на військо, яке підтримує *Ваше* панування, *Пане Міністре*, і

деморалізує нашу націю, постачати кошти на всякі школи, де чужинці-вчителі роблять з наших дітей заклятих ворогів нашій нації; будувати церкви, де продажні попи благають Бога зміцнити над нами панування чужинців.

Але й *Ви, Пане Міністре*, мусите признати, що все оте виповняє наша нація покірливо, без протесту.

Отже, навіщо зайві жорстокості до нас? Але *Ви* гадаєте інакше!

Вас дратує, що Ваші раби сміють щось ховати в душі; *Вас* гніває, що парії мають якусь «святую святих» у серці, куди *Вас* не пускають; *Вас* лютить, що нація, яку *Ви* зробили старцем, зложила криво зароблений гріш на пам'ятник своєму поетові – і *Ви* ганебною рукою безстидного чужинця поклали свою заборону на душу нації.

Ви гадаєте, *Пане Міністре*, що *Ви* укупі з усіма *Вашими* посіпаками здолаєте вбити наш народ?

Нехай відповідь Вам наша історія. Нехай вона розповість Вам, яка міцна та сильна була польська держава «від моря до моря», який знівечений був увесь наш народ під пануванням чужинців-поляків, які терпів він гнобительства від польських панів...

І нехай історія розповість Вам, як одним сильним і міцним рухом зруйнувала наша нація усю польську державу і повернула внівець гнобителів. А колишні поляки, *Пане Міністре*, вміли гнітити нас не згірше від сучасних росіян, і колишня Варшава була культурніша, ніж сучасний Петербург.

А знаєте, через що наші прабатьки розвалили Польщу? Через те, що вона наполягла на душу нації, на її моральне «Я». А всі злочинства прощаються, крім злочинств проти Святого Духа.

Уряд російський супроти нашої нації став на ту саму стежку, що й колишній польський уряд, і тим самим вимагає, щоб ми пішли шляхом наших прабатьків часів Богдана Хмельницького. І ми підемо.

Закон «Царя-Освободителя» з 17 травня (мая) 1876 року є злочинством проти Духа Святого, бо то є суворий і безпощадний

засуд цілої нації нашої на моральну смерть. Але Ваша безглузда заборона українського напису на пам'ятнику українському поетові є огидливе знуцання над засудженою вже на смерть нацією. Та заборона є краплею, що переповнила чашу страждань і терпіння нашого народу. Вона свідчить, що не буде ніколи кінця *Вашому гнобительству*. Вона каже нам: годі мовчати вам, рабам! Ми не можемо далі дозволити безстидному чужинцеві знуцатись над найсвятішими нашими чуттями.

Українська нація мусить скинути панування чужинців, бо вони огиджують саму душу нації. Мусить добути собі свободу, хоч би захиталася ціла Росія! Мусить добути своє визволення з рабства національного

та політичного, хоч би пролилися ріки крові! А та кров, що полетіть, впаде як народне прокляття на Вашу голову, Пане Міністре, і на голови всіх гнобителів нашої нації.

Мітинг самостійників у Києві з нагоди гетьманського перевороту

URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/Міхновський_Микола_Іванович#/media/Файл:Хай_живе_вільна_УКРАЇНА.jpg

Засновник самостійницької течії українського руху Микола
Міхновський і його праця «Самостійна Україна»

Тема. *Засновник самостійницької течії українського руху Микола Міхновський і його праця «Самостійна Україна».*

Мета уроку:

- ✓ закріпити суть поняття «національна ідея»;
- ✓ простежити самостійницьку тенденцію у вітчизняній суспільно-політичній думці в другій половині XIX ст.;
- ✓ проаналізувати базові засади національної ідеї в праці М. Міхновського «Самостійна Україна» й визначити її історичну роль та вплив на розвиток політичної думки стосовно основних проблем державотворення на сучасному етапі;
- ✓ розвивати пізнавальний інтерес до матеріалу, критичне мислення учнів;
- ✓ формувати громадянську позицію, виховувати любов до України.

Тип уроку: комбінований

Урок на розвиток критичного мислення учнів

Хід уроку

I. Організація учнів до уроку

II. Актуалізація опорних знань учнів

Вчитель.

1. Поясніть історичні терміни:
 - «суспільно-політичний рух»;
 - «національна ідея»;
 - «хлопомани»;
 - «народовці»;
 - «москвофіли»;
 - «Братство тарасівців»
 - «радикали»;
2. Дайте визначення поняття «політична партія», що вам відомо про першу політичну партію на українських землях?
3. Яку ідею вперше обґрунтував Юліан Бачинський у своїй праці «Україна irredenta»?
4. Яку оцінку дав Іван Франко цій праці?
5. Як ви вважаєте, які наслідки мала поява «України irredenta» для РУРП?

III. Усвідомлення нового матеріалу.

Вчитель. Кінець XIX – початок XX ст. характеризувався новими явищами у суспільно-політичному житті українських земель. Відомий український

письменник та громадський діяч В. К. Винниченко. називав цей час початком «відродження нації». В Україні починають утворюватися перші національні політичні партії, на їх арену виходять політичні лідери, яких можна назвати титанами духу, що в умовах гніту двох імперій, Російської та Австро-Угорської, закликали до боротьби за незалежність України. У плеяді діячів національно руху кінця XIX - початку XX ст. стоїть фігура відомого українського громадсько-політичного діяча, ідеолога державної незалежності України, першого речника українського націоналізму, засновника самостійницької течії українського руху, людини, яку деякі сучасники називають найбільш незвичним «батьком нації», бо фантастично не фортунило ні за життя, ні після смерті.

- Хто ж він? Для вас – підказка: завтра, 31 березня, виповнюється 142 роки від дня народження цього відомого політичного діяча-самостійника. (*М. Міхновський*)

Оголошення теми та мети уроку

Епіграф уроку: «Як не можна спинити річку, що зламавши кригу на весні бурхливо несеться до моря, так не можна спинити нації, що, прокинувшись до життя, ламає свої кайдани» *М. Міхновський.*

Вчитель. З юних літ і до самої смерті в 51 рік М.Міхновський відстоюватиме самостійність України. Його життя – то вічний рух, рух за правду, за ідею, за народ – рух, якому Микола Міхновський присвятив своє досить бурхливе життя, доводячи, що він патріот і син своєї землі.

Вчитель. Дійсно, долю Міхновського складно назвати щасливою. Усе життя йому довелося відстоювати ідеї, які не підтримувала більшість. Він був змушений увесь час «йти проти течії». А після себе він залишив зовсім невелику творчу спадщину. Найбільша його праця – це брошура на 22 сторінки «Самостійна Україна».

У січні 1900 року, Микола Міхновський взяв участь у становленні Революційної Української Партії. Її лідери запропонували Міхновському узагальнити свої ідеї в окремій брошурі. Вона з'явилася того самого року під назвою «Самостійна Україна». Значну її частину становив екскурс до історії русифікаторської великодержавної політики царизму. Автор вважав за необхідне і правомірне повернення до статусу України, який існував на основі Переяславського трактату 1654 року. З позицій міжнародного права він блискуче проаналізував відносини України з Росією, які мали стати конфедеративними, але були згодом односторонньо порушені Росією. Це давало право Україні на відмову від союзу з Росією і повернення до статусу самостійної держави.

З самого початку, автор поставив 7 запитань:

- *Яким правом російське правительство поводить з нами на нашій власній території, наче зі своїми рабами?*

- *Яким правом відносно нас, тубільців своєї країни, видано закон з 17 травня 1876 року, що засуджує нашу національність на смерть?*
- *На підставі якого права на всіх урядах нашої країни урядовцями призначено винятково росіян або змоскалізованих ренетатів?*
- *На ґрунті якого права з наших дітей готують по школах заклятих ворогів і ненависників нашому народові?*
- *Через що навіть у церкві панує мова наших гнобителів?*
- *Яким правом правительство російське здерті з нас гроші витрачає на користь російської нації..?*
- *І, нарешті, найголовніше: чи має право царське правительство взагалі видавати для нас закони, універсали та адміністративні засади?»*

Міхновський висловлює думку, що кінець XIX століття є добою визволення націй, а необмежена свобода всебічного духовного розвитку людини та її найкращого матеріального благополуччя можлива лише у «державі одноплемінного національного змісту». За Міхновським, кожна нація прагне самовиявлення у формі незалежної самостійної держави, а «найпишніший розквіт індивідуальності можливий лише в державі, для якої плекання індивідуальностей є метою, — тоді стане зовсім зрозумілим, що **державна самостійність — це головна умова існування нації, а державна незалежність — це національний ідеал у ділянці міжнародних відносин**». Автор пише:

«...через увесь час свого історичного існування нація наша з найбільшим зусиллям прагне вилитись у форму держави самостійної і незалежної».

(Коли навіть поминути удільні часи, де окремі галузі нашої нації склали окремі держави, то перед нами виникає Литовсько-Руське Князівство, де геній нашого народу був культурним фактором, і найголовніше Галицько-Руське Королівство — спробунок злучити до купи всі галузі, всі гілки нашого народу в одній суцільній державі, спробунок, повторений далеко пізніше Богданом Хмельницьким і ще раз — Іваном Мазепою.)

Констатуючи трагічний факт бездержавності України, Міхновський робить висновок: **«Над нами висить чорний стяг, а на ньому написано: смерть політична, смерть національна, смерть культурна для української нації!..»**

Міхновський не обурюється закидом, що український народ, мовляв, некультурний, безсилий та інертний, а навпаки, розцінює цей закид як «найліпший, наймогутніший, найінтенсивніший аргумент і підставу того, щоб політичне визволення нашої нації поставити своїм ідеалом!»

Основні постулати брошури Міхновського звучать так:

- Як не можна спинити річку, що, зламавши кригу навесні, бурхливо несеться до моря, так не можна спинити націю, що ламає свої кайдани, прокинувшись до життя.

- Нелюдське ставлення росіян до нас освячує нашу до них ненависть.
- Доки хоч на однім клапті української території пануватиме чужинець... доти усі покоління українців йтимуть на війну.
- Кров, коли вона пролита братньою рукою, ще дужче благає про помсту, бо то брата кров!
- Головна причина нещастя нашої нації — брак націоналізму серед ширшого загалу її.

На підставі висловлених думок, Микола Міхновський у кінці брошури робить висновок:

«Ми виголошуємо, що ми візьмемо силою те, що нам належить по праву, але віднято в нас теж силою. Наша нація довго нездужала, але нині вже стає до боротьби... Ми не хочемо довше зносити панування чужинців, не хочемо більше зневаги на своїй землі. Нас горстка, але ми сильні нашою любов'ю до України! ... Сини України! Ми як той Антей, доторкаючись до землі, наберемось вже більшої сили й завзяття. Нас мало, але наш голос лунатиме скрізь по Україні... Нехай страхополохи та відступники йдуть, як і йшли до табору наших ворогів, їм не місце поміж нас і ми проголошуємо їх ворогами Вітчизни. Усіх, хто на цій Україні не за нас, той проти нас.

Україна для українців, і доки хоч один ворог-чужинець лишисться на нашій території, ми не маємо права покласти оружжя. ... Вперед! Бо нам ні кого надіятись і нічого озиратись назад!»

Найбільшу увагу вже понад століття привертає гасло «Україна для українців». Ось як у популярній формі суть гасла "Україна для українців" сформулював професор **Анатолій Свідзинський** у книзі **"Це складе національне питання"**.

- *Гасло Миколи Міхновського «Україна для українців» багатьом досі не дає спокою. Неозброєним оком видно, як це гасло поляризує і напружує загал, спричинює емоції, викликає зливу звинувачень.*

Вчитель пропонує учням висловити свою позицію щодо гасла "Україна для українців" та подивитися невелику сценку, зробити висновки.

Така дискусія цілком могла б відбутися на одній із вулиць Львова, Києва чи Харкова:

- То Ви заперечуєте гасло "Україна для українців"?
- Так, заперечую.
- Ну, то заперечуйте швидше, прошу Вас!
- Яким чином? Я вже сказав — ні!
- Прошу побудувати заперечення цього гасла за законами логіки.
- "Україна для українців"? За законами логіки. ..Україна не для українців...
- Правильно.
- Але, пробачте, це вже якесь безглуздя.
- Так, це вже занадто. Ні, правильне заперечення має бути "Україна не тільки для українців".

— Помиляєтесь. За законами логіки це є заперечення іншого твердження: "Україна тільки для українців". Але цього Міхновський не говорив.

— То що ж він мав на думці?

— Те, що має на увазі іспанець, коли говорить "Іспанія для іспанців", зрештою замість іспанця візьміть когось іншого. Стверджується, що на етнічних землях українців має будуватися українська незалежна держава, в якій, до речі, українці нададуть повні громадянські права всім національним меншостям, забезпечать їх культурні потреби. Ось, що мав на увазі Микола Міхновський.

Висновок. *Іншими словами, як і тоді так і сьогодні гасло Миколи Міхновського «Україна для українців» означало лише одне: «Україна без окупантів».*

Вчитель. Кінцева мета політичної боротьби М. Міхновського визначалася формулюванням: «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпат аж по Кавказ», що є однією із 10 заповідей, які нам залишив Міхновський.

«Десять заповідей УНП» на рівні із брошурою «Самостійна Україна» стали найвидатнішим твором і спадком Миколи Міхновського, що без сумніву спричинив потужний вплив на становлення, розвиток та формування українського націоналізму. Розроблені вони були особисто Міхновським у 1904 році як своєрідний партійний «кодекс честі» для членів УНП та бажаючих вступити у партію.

Ось ці заповіді (подано в оригіналі):

1. Одна, єдина, неподільна, від Карпат аж до Кавказу самостійна, вільна, демократична Україна — республіка робочих людей.
2. Усі люди — твої браття, але москалі, ляхи, угри, румуни та жида — се вороги нашого народу, поки вони панують над нами й визискують нас.
3. Україна для українців! Отже, вигонь звідусіль з України чужинців-гнобителів.
4. Усюди й завсігди уживай української мови. Хай ні дружина твоя, ні діти твої не поганяють твоєї господи мовою чужинців-гнобителів.
5. Шануй діячів рідного краю, ненавидь ворогів його, зневажай перевертнів-відступників — і добре буде цілому твоєму народові й тобі.
6. Не вбивай України своєю байдужістю до всенародних інтересів.
7. Не зробися ренегатом-відступником.
8. Не обкрадай власного народу, працюючи на ворогів України.
9. Допмагай своєму землякові поперед усіх, держись купи.
10. Не бери собі дружини з чужинців, бо твої діти будуть тобі ворогами, не приятелюй з ворогами нашого народу, бо ти додаєш їм сили й відваги, не [будь] укупі з гнобителями нашими, бо зрадником будеш.

Незначна кількість праць М. Міхновського у декілька десятків сторінок склали цілу епоху в українській соціально-політичній думці. А його постать назавжди залишиться в історії України.

IV. Рефлексія.

- Як ви думаєте, чому зі всіх гасел М.Міхновського епіграфом уроку я обрала гасло «Як не можна спинити річку, що зламавши кригу на весні бурхливо несеться до моря, так не можна спинити нації, що, прокинувшись до життя, ламає свої кайдани» ?
- Яке гасло обрали б ви і чому?

Найближчий друг Міхновського, Сергій Шемет, пізніше згадував:

«Це було велике серце. В ньому палав такий вогонь любові до України, що в іншій країні він запалив би мільйони сердець бажанням патріотичного подвигу, а серед нашої інтелігенції запалилися цим вогнем лише одиниці. Найбільшою його заслугою було надання великого творчого розмаху українським національним почуттям. Малесеньку любов до пісень і вишиванок він розпалив у полум'я великої любові до України».

Микола Міхновський, по суті, повторив подвиг Тараса Шевченка, адже своєю брошурою «Самостійна Україна» подібно до «Кобзаря» струснув напівсонну суспільну свідомість, що майже звикла до рабства. Його думки та ідеї згодом взяло на озброєння нові покоління українців, яке вже після його смерті, зокрема в лавах ОУН і УПА змагалися за самостійну Україну.

Повертаємось і ми нині до спадщини Міхновського, бо чи вільні ми зараз? Чи вільна наша країна? Чи досягла мета Міхновського свого фінішу? Думаю, всі погодяться: ні. Тому і нині актуальними залишаються гасла Міхновського до боротьби за незалежну Україну, а його постать назавжди залишиться в історії України як символ патріота-борця за нашу свободу і незалежність, за соборність держави Україна.

Слава Україні!

V. Домашнє завдання.

План-конспект уроку з «Історія України»

Тема уроку: Микола Міхновський – розмежовувач українського політичного інтересу

Дата: 17.06.2022 р.

Мета уроку:

- **Навчальна мета:**
 - дати коротку характеристику діяльності М. Міхновського; /інформаційна
 - охарактеризувати працю М. Міхновського «Самостійна Україна»; /інформаційна
 - розповісти про формування самостійницької течії в національному русі України; / інформаційна
- **Розвивальна мета:**
 - закріпити знання учнів, набуті під час вивчення нового матеріалу; (на основі письмових, усних відповідей) /логічна
 - розвивати хронологічну компетентність; / хронологічна
 - розвивати вміння визначати причинно-наслідкові зв'язки між історичними явищами; / логічна
 - розвивати комунікативні навички (прийом «Акваріум») / логічна, інформаційна
 - формувати вміння характеризувати історичні постаті; (М. Міхновський) / аксіологічна
 - розвивати вміння і навички застосовувати на прикладах терміни й поняття; /аксіологічна
 - формувати вміння і навички працювати з історичними документами (Із брошури М. Міхновського « Самостійна Україна» , «Десять заповідей УНП» « (подано в оригіналі) /інформаційна
- **Виховна мета:**
 - виховувати любов до рідної землі, повагу до минулого інших народів; / аксіологічна
 - виховувати інтерес до історії сусідніх держав; / просторова-аксіологічна

- виховувати гордість за здобутки українських діячів культури, які прославили Україну; (М. Міхновський) / особиста, культуровідповідна, аксіологічна
- формувати критичне мислення (на основі запитань «Що,де,коли,чому») / логічна
- виховувати мужність, хоробрість на користь держави; / громадянська, особиста
- формувати національну свідомість, любов до рідного краю, повагу до культури рідного народу; / особиста, культуровідповідна
- виховувати почуття патріотизму /громадянська

Тип уроку: Комбінований

Обладнання: презентація, роздавальний матеріал, робочий зошит, документи (Із брошури М. Міхновського « Самостійна Україна» , Десять заповідей УНП»)

План уроку

1. Наддніпрянське самостійництво 90-х рр. ХІХ ст. і М. Міхновський.
2. Брошура «Самостійна. Україна», РУП і УНП. Самостійницька течія між двома революціями.
3. М. Міхновський в Українській революції 1917–1920 рр.

Хід уроку

Час	Етапи уроку	Навчальна-виховна діяльність учителя	Навчально-виховна діяльність учнів	Примітки
3 хв.	I.Організаційний	- Добрий день, учні. Вітаю усіх присутніх на сьогоднішньому уроці. Успіх будь-якої справи залежить від того, як організовано її розпочато. Чи можуть негативні емоції принести нам користь на нашому уроці? Ні, тому, давайте налаштуємось на позитив і гарний настрій, адже урок обіцяє бути цікавим.		

5 хв	II. Перевірка домашнього завдання		Перевірка письмових і усних відповідей учнів	
3 хв	III. Актуалізаційний етап		<p align="center">Письмова робота</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Коли і де утворилася перша українська громада? 2. Хто такі хлопомани? Хто був їхнім лідером? 3. Скільки членів налічувала київська «Українська громада» в 1862 р.? <p align="center">Усна відповідь</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Коли відбулося польське повстання? 2. Визначте місце і роль хлопоманів у тогочасному українському русі 	
5 хв	IV. Мотиваційний етап	<ul style="list-style-type: none"> • Робота з візуальними джерелами <p>*Розгадайте анаграми</p> <ul style="list-style-type: none"> • ЗСАОНВНКИ • СМАСОТІНІК 		

		<ul style="list-style-type: none"> • ТЧЕЯІ • УХР 		
25 хв	V. Етап вивчення нового матеріалу	<p>1. Надніпрянське самостійництво 90-х рр. ХІХ ст. і М. Міхновський.</p> <p>«Братство тарасівців» – виникає 1892 року в Харкові. Також утворилися організації у Києві, Полтаві, Чернігові, Одесі, Херсоні. Входили: Борис Грінченко, Микола Міхновський, Іван Липа та ін.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Прийняли програму «Кредо молодих українців», в якій прозвучала вимога повної політичної незалежності України та ідея єдності всіх українських земель. • Займалися культурно-просвітницькою діяльністю: організація лекцій, сходів, утворення бібліотек, постановка спектаклів, написання праць. • Присягнули на могилі Шевченка поширювати його ідеї серед молоді 	<p>2. Що нового внесло в український визвольний рух «Братство тарасівців»?</p> <p>3. Яка організація була першою, що поставила перед собою завдання боротьби за державну самостійність України?</p> <p><i>Робота з текстовими матеріалами</i></p> <p>Учні опрацьовують текст додатка № 12 «Участь у «Братстві тарасівців»</p> <p><i>Прийом «Концентрація»</i></p>	

4 хв	VI. Систематизація знань	<p>2. Брошура «Самостійна. Україна», РУП і УНП. Самостійницька течія між двома революціями.</p> <p>Розповідь вчителя.</p> <p>Приблизно у той самий час, у січні 1900 року, Микола Міхновський у Харкові взяв участь у створенні Революційної Української Партії (РУП) – першої української політичної самостійницької організації у Наддніпрянській Україні. Її лідери запропонували Міхновському узагальнити свої ідеї в окремій брошурі. Вона з’явилася того самого року під назвою «Самостійна Україна» і була видана у Львові, накладом у тисячу примірників.</p> <p>Робота з документом.</p> <p><i>Із брошури М. Міхновського « Самостійна Україна» (Готується як роздатковий матеріал)</i></p> <p><i>Кінець XIX ст. визначився з’явищами, що характеризують новий поворот в історії людськості... Ті з’явища—се уоружені повстання зневолених націй проти гнобителів... Ми визнаємо, що наш народ також перебуває у становищі зрабованої нації.</i></p> <p><i>Отже, коли справедливо, що кожна нація з огляду на міжнародні відносини хоче вилитись у форму незалежної, самостійної держави; коли справедливо, що тільки держава одноплемінного національного змісту може дати своїм членам нічим необмежану змогу всестороннього розвитку духовного і осягнення найліпшого матеріального гаразду; коли справедливо,</i></p>	<p>Завдання</p> <p>1. Яку провідну ідею проголошував автор?</p> <p>2. Чим М. Міхновський аргументував необхідність боротьби за державну незалежність</p> <p>Робота з документом</p> <p><i>«Десять заповідей УНП» « (подано в оригіналі): (Готується як роздатковий матеріал)</i></p> <p><i>1. Одна, єдина, неподільна, від Карпат аж до Кавказу самостійна, вільна, демократична Україна – республіка робочих людей.</i></p> <p><i>2. Усі люди – твої браття, але москалі, ляхи, угри, румуни та жиуди — се вороги нашого народу, поки вони панують над нами й визискують нас.</i></p> <p><i>3. Україна для українців! Отже, вигонь звідусіль з України чужинців-гнобителів.</i></p> <p><i>4. Усюди й завжди уживай української мови. Хай ні дружина твоя, ні діти твої не поганяють твоєї господи мовою чужинців-</i></p>	

щопишній розквіт індивідуальності можливий тільки в державі, для якої плекання індивідуальності є метою,--тоді стане зовсім зрозумілим, що державна незалежність є головною умовою існування нації, а державна незалежність є національним ідеалом в сфері міжнародних відносин.

Розповідь вчителя.

Деякий час «Самостійна Україна» вважалася програмою РУП, але згодом зазнала гострої критики. Малоросійська інтелігенція, вихована на російській культурі, сприйняла цей маніфест вкрай вороже. Незадоволення позицією Міхновського почалося і у самій РУП, оскільки «Самостійна Україна» не містила соціальної програми, тоді як члени РУП тяжіли до соціалізму. Як наслідок, Міхновського звинуватили у шовінізмі, надмірному радикалізмі, в «оригінальничанні».

У відповідь на поширення у суспільстві марксистських настроїв, байдужих до національних потреб поневолених націй, Міхновський розгорнув енергійну діяльність з консолідації прихильників ідеї самостійності. У 1902 році, коли у Революційній Українській Партії почали перемагати соціалістичні та автономістські тенденції, Міхновський разом із небагатьма однодумцями вийшов із РУП і на початку 1902 року заснував Українську Народну Партію (УНП), що проголосила своєю метою боротьбу за незалежність України. Микола Міхновський став її провідником і головним ідеологом, автором програми УНП та інших

гнобителів.

5. Шануй діячів рідного краю, ненавидь ворогів його, зневажай перевертнів-відступників – і добре буде цілому твоєму народові й тобі.

6. Не вбивай України своєю байдужістю до всенародних інтересів.

7. Не зробися ренегатом-відступником.

8. Не обкрадай власного народу, працюючи на ворогів України.

9. Допомагай своєму землякові поперед усіх, держись купи.

10. Не бери собі дружини з чужинців, бо твої діти будуть тобі ворогами, не приятелюй з ворогами нашого народу, бо ти додаєш їм сили й відваги, не накладай укупі з гнобителями нашими, бо зрадником будеш.

1. У чому, на вашу думку, були характерні риси ідеології українських націоналістів?

2. Яким є ваше ставлення до проголошених гасел?

3. Чи могли на вашу думку, ці погляди здобути багато прихильників в Україні? Чому?

		<p>партійних видань, що на тривалий час стали наріжними для багатьох поколінь українських націоналістів.</p>		
		<p>3. М. Міхновський в Українській революції 1917–1920 рр.</p> <p><i>Розповідь вчителя.</i></p> <p>У своєму прагненні дійти до народних мас, до широких верств української інтелігенції, самостійники мусили долати опір не лише царської бюрократії та зрусифікованої культурної еліти. Як і раніше, вони стикалися з непорозумінням, а то й відкритою неприязню з боку і соціалістичних, і поміркованих українських діячів. Усі тодішні авторитети були їхніми опонентами:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Михайло Грушевський вбачав у Міхновському людину «зі здібностями і ще більше амбіціями, із сильним нахилом до авантюризму, інтриги і демагогії»; • Симон Петлюра критикував його на сторінках часопису «Україна», звинувачував в «обмеженості і вузькості»; • Володимир Винниченко в одному із своїх ранніх гумористичних оповідань «Поміркований та щирий» створив непривабливий образ самостійника Данила Недоторканого, у якому можна впізнати риси Миколи Міхновського; 	<p>Приєм «Шпаргалки»</p> <p>Учням пропонується прочитати тексти додатку № 12 «Доба визвольних змагань» та «Розбудова українського війська». Необхідно передати його зміст з допомогою, умовних позначень або схем. Ці шпаргалки (підписані) віддаються вчителю. За бажанням учні підходять до вчителя і витягають шпаргалку. За цією шпаргалкою потрібно відтворити текст. Відзначаються найкращі шпаргалки та доповідачі.</p> <p>Приєм «Акваріум»</p> <p>Групи дають свою оцінку М. Міхновському.</p>	

Поза досить вузьким колом своїх однодумців Міхновський залишався небажаним, незрозумілим і навіть небезпечним. Від цього легко було впасти у відчай, відмовитися від своїх ідеалів та перейти на позиції «поміркованого українства». Та Микола Міхновський був не з тих, що легко здаються. Зовсім по-іншому сприймали Міхновського його друзі та однодумці. Один з них, Варфоломій Євтимович, так характеризував його:

«Микола Міхновський – це українська стихія, ... лише опанована сильним та благородним інтелектом. Він був високоосвічений і досвідчений правник, ... тонкий психолог, щасливий ініціатор, видатний організатор, блискучий промовець, талановитий публіцист, розумний і тактовний керманіч, мілітарист з інтуїції, добрий знавець нашої минувшини, історичної та побутової, революціонер, як тип людини, здатної на рішучий чин. Вихований на добрій українській традиції, в українському селі, Микола Міхновський був прекрасним взірцем української расової культури, був українським аристократом у властивому значенні цього поняття»

3 хв	VII. Висновки	IV. Закріплення нових знань і вмінь учнів	<p><i>Приєм «Створи тест»</i></p> <p>Запропонуйте учням наприкінці року створити систему тестів, яка б охоплювала весь вивчений матеріал теми Поясніть правила і принципи складання тестів, покажіть на прикладах, як це зробити правильно. Уточніть рівень створюваних тестів та їх тип (з однією правильною відповіддю, з декількома правильними відповідями та ін.). Кожен тест необхідно супроводжувати варіантами відповідей і фактичними відповідями. Сенс цього завдання не стільки в оцінюванні роботи, скільки у формуванні навичок складання тестів, тому обов'язковим є аналіз роботи учнів.</p>	
1хв	VIII. Домашнє завдання		<ol style="list-style-type: none"> 1. Опрацювати текст додатка № 12 2. Підготуватися до уроку узагальнення. 3. «Нападаючим» підготувати питання з теми «Визначні постаті діячі української революції 1917-1920 рр.» для гри «Історичний хокей» 	